

יוסף דעת

פירוש על הש"ס

מלוקט מתורת חכמים ראשונים ואחרונים

חקרי הלכות, עיונים, כללים וציונים

עניני מחשבה, חסידות ומוסר

שאלות ותשובות לסיכום סוגיות הגמרא

חולין

(דף קיז-קמב)

בעריכת יוסף בן ארזה

**Dafyomi Advancement Forum
of Kollel Iyun Hadaf**

140-32 69 Ave.

Flushing, NY 11367 USA

Tel: (718) 520-0210

Fax: (603) 737-5728

email: info@dafyomi.co.il

www.dafyomi.co.il

**יוצא לאור בהשתתפות מכון עיון הדף
שע"י כולל עיון הדף**

ת.ד. 43087

הר נוף, ירושלים

טלפון : 651-5004 , 652-2633 (02)

פקס : 652-2633 (02)

דואר אלקטרוני : info@dafyomi.co.il

www.dafyomi.co.il

ליקט וערך : יוסף בן ארזה

חבר כולל עיון הדף

הר-נוף, ירושלים

© כל הזכויות שמורות

המעוניינים להימנות על החוברת לקבלו בדואר רגיל יפנו אל :

בן ארזה, רחוב הרב משקלוב 6, הר נוף, ירושלים 95402

טל : 8128-651 (02), דואר אלקטרוני YOSEFDAAS@DAFYOMI.CO.IL

מחיר חוברת בודדת : 9 ש"ח (בערך \$2.2) לא כולל דמי משלוח

א. חומר בחלב מברם, שחלב הקרבן, אפילו בקדשים-קלים, מועלים בו (לפי שהוא בכלל קדשי ה', שהרי קרב על המזבח. וריבו זאת מכל חלב לה', וכן דרשו מכאשר יורם משור זבח השלמים – בא ללמד ונמצא למד, הוקשו שלמים לפר כהן משיח לענין מעילה, בכל החלקים הקרבים על המזבח. ואולם בקק"ל אין מעילה אלא לאחר זריקה), משא"כ בדם, אין בו מעילה. (ודוקא לאחר שחיטת הבהמה, אבל המקיז דם בחיי הבהמה – מועלים בו. תוס', עפ"י מעילה יב. וכ"פ הרמב"ם מעילה ב, יא; רש"י ברכות לא. ועוד. ומדרבנן יש מעילה בדם אפילו לאחר שנעשית מצוותו. תוס', עפ"י מעילה יא-יב).

וכן חייבים על החלב משום אכילת פיגול, אכילת נותר וטמא (אם אכלו בטומאת הגוף), משא"כ בדם. (שנאמרו בו שלשה מיעוטים: לבם; לכפר; הוא – למעט ממעילה, מחיוב אכילה בטומאה ומחיוב אכילת נותר. אבל פיגול לא צריך קרא, שאינו נותר ע"י דבר אחר אלא הוא עצמו 'מתיר').

(דעת ר' שמעון שאין פיגול בעולין. ע' כריתות כג:).

חומר בדם, שאיסורו נהג בבהמה חיה ועוף, בין טמאים בין טהורים, ואילו חלב אינו נהג אלא בבהמה טהורה בלבד.

ב. למסקנת הגמרא, האליה קרויה חלב (חלבו האליה תמימה), וכלולה היא בכתוב כל חלב לה', שנתרבתה להיות כשאר חלבים לדין מעילה, אף לקדשים קלים. אבל איסור אכילת חלב אין בה, לפי שנאמר כל חלב שור וכשב ועז – דבר השוה בשור כשב ועז, יצאה אליה שאינה אלא בכשב.

(וזה כדעת רב זביד ודלא כרב אשי שסובר אליה אינה נקראת חלב סתם אלא חלבו האליה. והקשו על כך שאם כן, לא ימעלו בה).

קפד. מה בין טומאת נבלות לטומאת אכלין?

טומאת נבלות חמורה מטומאת אכלין, שהנבלה אב הטומאה ומטמאה אדם וכלים, ומטמאת במשא, וטומאה יוצאת מגופה, אבל אכלין-טמאים אינם אלא ולד-הטומאה ואינם מטמאים אדם וכלים אלא אכלין ומשקין בלבד, ובמגע ולא במשא.

יש חומרות בטומאת אכלין שאין בטומאת נבלות; וזהו ששינינו במשנתנו שבאכלין ריבה הכתוב שה'שומר' של האכל (כגון קליפת החטה), מצטרף להשלימו לשיעור כביצה, משא"כ בטומאת נבלות, אין השומר (כגון עצם שיש בתוכה מוח) מצטרף.

כיוצא בזה, ישראל השוחט בהמה טמאה לנכרי ועדיין היא מפרכסת – מטמאה טומאת אכלין אבל לא טומאת נבלות, עד שתמות או עד שיתזו את ראשה.

דפים קיז – קיח

א. מהו 'יד' ומהו 'שומר'? מה דינם לענין הטומאות השונות?

ב. טומאה שנאמרה באכלין, בתנור, ובנבלה – אלו חומרות יש בכל אחד מהם או בשנים מהם, שאינן קיימות בשאר?

ג. האם יש 'יד' לענין הכשר לקבלת טומאה, כשם שיש 'יד' לטומאה עצמה?

א. דרשו חכמים מן הכתובים שכל דבר שהוא משמש כיד לאכל / לכלי / לנבלה, הרי הוא טמא ומטמא כמוהו, שאם הוא טהור ונגע בדבר טמא, הריהו מכניס טומאה לאכל / לכלי, ואם הוא טמא ונגע בטהור – טימאהו.

ודין טומאת ה'יד' כדין העיקר, הלכך יד בנבלה מטמאת אדם ומטמאת במשא, כנבלה. (נאמר בזרעים, בתנור ובנבלה לכם – לכל שבצרכיכם, כלומר כל דבר שהוא לצורך אותו אכל וכו'. והכתוב מדבר בהבאת טומאה למאכל, וכל שכן לטמא דבר אחר. ולדעת רב חביבא יש דרשה נוספת, (ב'אם אינו ענין' משומר דנבלה), אחת להוציא טומאה ואחת להכניס).

וכל דבר שהוא משמש כשומר, אעפ"י שאינו משמש כיד – מכניס ומוציא טומאה, כיד, (קל וחומר מיד שאינה מגנת, וזה מגן), ולא זו בלבד אלא שהשומר מצטרף עם המאכל להשלימו לשיעור טומאה. הלכך עור או קליפת חטה, השומרים על המאכל, מצטרפים לכביצה (על כל זרע זרוע אשר יזרע – שלשה ריבויים, לשומר שבורעים, שבאילנות ושבבשר וכדו').

ואולם בטומאת נבלות, אין השומר מצטרף לכזית, אלא מכניס ומוציא טומאה, כדין יד. (בנבלתה – ולא בעור. מאידך יטמא – לרבות שהוא מכניס ומוציא. ובאמת אין צורך בקרא, שקל-וחומר מיד, אלא מלתא דאיתא בק"ו טרחה וכתב לה קרא. ולרב חביבא בא לדרשה אחרת).

גם בטומאת-מת יש תורת 'יד' ו'שומר', ודינו כגוף המת, לטמא באהל וכדו'. (ויש ללמוד זאת במה הצד מטומאת נבלה ותנור. תוס'. וכן מבואר להלן קכה: שיש תורת 'יד' בטומאת נגעים).

('שומר' המקיף מכל צד וסותם כליל את גוף הדבר – בטומאת נבלות ובשרצים, טהור. ובטומאת זרעים – טמא. עפ"י להלן קכו: ובתוס'. וע"ש פירוש אחר בתפארת ישראל).

ב. אַכְלִין – ריבה בהם הכתוב טומאות יתרות, לענין 'שומר' ולענין מפרכסת, כדלעיל. משא"כ בנבלה ובכלים.

תנור (כלי חרס) – מטמא מאוירו (תוכו), משא"כ בשאר טומאות.

נבלה – מטמאת אדם, מטמאת במשא, וטומאה יוצאת מגופה, משא"כ אכלין ותנור.

תנור ונבלה – מטמאים שלא ע"י נגיעה (מגופו / מאוירו), משא"כ טומאת זרעים האמורה בתורה, ע"י מגע היא באה. (וזה פירכא כל דהו. רש"י).

ואולם, זה שאינם צריכים הכשר, והזרעים צריכים – אין זו פירכא, כי הכשר הזרעים כמוהו כגמר מלאכתו של התנור).

אכלין ונבלה – שכן אכל.

אכלין ותנור – אין בהם חומרא משותפת שאין בנבלה. (ואולם נצרך להכתב דין 'יד' בנבלה, שאל"כ לא הייתי יודע שהיד מטמאה אדם ומטמאה במשא, כנבלה עצמה).

ג. רב אמר: אין יד להכשר. (מקרא נדרש לפניו, הלכך דין 'יד' מתיחס לטומאה הכתובה בסמוך, ולא לפני פניו, לדין ההכשר שנאמר קודם לכן. ואבע"א סברא: הכשר לאו תחילת טומאה הוא).

ר' יוחנן אמר: יש יד להכשר. (מקרא נדרש גם אלפני פניו. ואב"א סברא: הכשר – תחילת טומאה הוא). תניא כוותיה דר' יוחנן. (ולדעת רבא קכה). נחלקו בדבר ר"מ ור"ש, אם יש יד להכשר אם לאו. ולרב אחא ברדר"א (שם וברש"י), לכו"ע אין יד להכשר).

(לא נחלקו אלא לענין 'יד', אבל הכל מודים שיש 'שומר' להכשר (ראשונים). ואם באו מים רק על חלק מה'שומר' – יש סוברים שאינו מכשיר כלל ויש סוברים שמכשיר רק את החלק שכנגדם (ע' ברכת שמעון

וברכת אברהם פסחים כ בבאור דברי התוס' שם).

דפים קיח – קיט

- קפו. א. מהם השיעורים המנימליים של דבר, להיות לו 'יד' ו'שומר'?
- ב. האם יש תורת יד ושומר ל'תרמיל' או לקלח של פולין ושל שאר קטניות?
- ג. האם קליפות הבצל מצטרפות להשלמת שיעור טומאה?
- ד. שומר על גבי שומר – מה דינו?
- ה. שומר-אוכל שחלקו – האם מצטרפים החלקים עם האוכלים לכביצה?
- ו. נימה שמאחורי הברש – האם יש לה תורת 'יד' או 'שומר'? ומה דין הזקן שבראש השבולת ('מלאי')?
- א. רב אמר: אין יד לפחות מכזית ואין שומר לפחות מכפול, (לא להצטרף ולא להכניס טומאה או להוציא. רש"י). ר' יוחנן אמר: יש יד לפחות מכזית (אך לא לפחות מכפול. רש"י, תוס', רשב"א. ולדעת הרמב"ן יש יד לר' יוחנן אפילו לפחות מכפול), ויש שומר לפחות מכפול. (וכן הלכה. רמב"ם – טו"א ה, ג).
- מבואר בגמרא שכבר נחלקו תנאים בדבר, ויש אפשרות לומר שלדעת יהודה בן נקוסא, וכן לדעת ר' יהודה, אין שומר לפחות מכזית. (וכן סובר ר' ישמעאל אליבא דבר פדא, לפרש"י ותוס' להלן קכד:).
- לא נחלקו רב ור' יוחנן אלא בדבר שאינו שלם, כגון בשר וכדו', אבל בריה שלמה – יש 'שומר' אפילו לדבר קטן, כגון חטה בקליפתה. (וה"ה ל'יד'. מאירי).
- (א. לענין טומאת נבלה, אפילו 'שומר' שיעורו כ'יד', שהרי אין לשומר דנבלה אלא תורת יד. כן צדד התורא"ש להלן קכד: וכן משמע ממה שאמרו לעיל שומר דנבלה לא צטרף קרא אלא מלתא דאתא בק"ו. ואילו היה שיעורו כשומר, הלא דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ודאי צטרף קרא לשיעור מועט – ומ' שגם לפי האמת דינו כיד בלבד.
- ב. ע' בחזו"א (ריד. ע"ש) שלפי מסקנת הסוגיא אין הכרח לסברת 'בריה שאני').
- ב. 'תרמיל' (הוא ה'שרביט' לפרש"י) של הקטניות, אפילו יש בו רק גרגר אחד, הרי הוא 'שומר' (שמונע עירוב הפסולת בגרגרים), אבל של פול – ר' אלעזר בן עזריה מטהר, לפי שאין צורך בו, (שהוא גדול, ונוח לבררו ללא השרביט). כן סברנו לפרש בתחילה.
- רב אחא בר יעקב פרש, שהמדובר על הקלח, ומשום יד לאחיות הגרגרים, ובשל פול אין צורך בתפישת הקלח, מפני גדלו, ולכך אינו מהוה 'יד'. (ולפי האמת אפשר לפרש כפירוש שסברנו בתחילה, שהרי בריה שאני. ועכ"פ ודאי אין הכרח שנחלקו הפירושים לדינא.
- השרביט אינו נחשב 'יד' לשרביט אחר. עפ"י חזו"א עוקצין א, ט).
- ג. ר' יהודה אומר: שלש קליפות בבצל; הפנימית – נידונית כחלק מן הבצל ומצטרפת עמו אפילו אינה שלמה. האמצעית – כשהיא שלמה, מהוה 'שומר' ומצטרפת. קדורה – אינה מצטרפת. החיצונה – בין כך ובין כך אינה מצטרפת. (כיון שהיא שומר ע"ג שומר).
- (בפירוש המשנה (עוקצין ב, ד) כתב הרמב"ם שאין הלכה כר' יהודה, אבל בחיבורו (ה, יא) פסק כן, כי שתמא דגמרא כאן משמע שכך נוקטים, ואף נראה מן הסוגיא שחכמים אינם חולקים בדבר, כי אם חולקים, לא היו מקשים בפשיטות מר' יהודה. עפ"י כס"מ; חזו"א עוקצין ב, י; דמשק אליעזר).
- ד. שומר ע"ג שומר אינו חשוב 'שומר', (ואינו מצטרף, וה"ה שאינו מכניס ומוציא, כאשר אינו משמש כיד. כ"ג לכאורה).

- ה. נסתפק ר' אושעיא בשומר אוכל שחלקו – האם מצטרפים שני השומרים עם האכלין, כיון שכל שומר מגן על האוכל שעמו, או שמא אין כאן צירוף כי כל אחד אינו מגן על חברו.
- א. לדעת רש"י מדובר אפילו נחלק לגמרי, ואפילו בשני דברים החלוקים מעיקרם, כגון שני בצלים קטנים בקליפתם, שעם שומריהם הם כביצה. אבל התוס' כתבו שאין מצטרפים לשיעור כביצה אלא באוכלין מחוברים, לכן פרשו שמדובר שהשומרים נחלקו זה מזה אבל עדיין האוכלים מחוברים, כגון עור עם בשר ונחלק העור ולא הופרד הבשר.
- ב. הרמב"ם פסק שאין מצטרפים. (בחזו"א (עוקצין א,ה) כתב שצריך טעם למה פסק הרמב"ם לקולא. וע' בשלמי שמעון שפרש היות ולהרמב"ם אין הספק כאן אלא בדין דרבנן, כי מדאורייתא אוכל מקבל טומאה במשהו, וכן אין אוכל מטמא אוכל מהתורה. וע"ע דמשק אליעזר).
- ג. מסתבר שלענין צירוף שומר שחלקו, אפילו בריה שלמה אינה מצטרפת. תורא"ש. וכ"נ כוונת רש"י.
- ד. לפי פירוש הר"ן בחידושו יוצא, שדבר שהיה שומר וחלקו – ודאי מצטרף, (ולכן חטים של שדרה אחת, אפילו עתה הם מפורדים – קליפותיהם מצטרפות לכביצה), והספק שבגמרא אינו אלא בשהיה חלוק מעיקרא, כגון שני אגוזים או בצלים קטנים.
- ה. נראה, שאם יש בכל האוכלין כביצה בלעדי השומרים, אף שאין האוכלים נוגעים זה בזה אלא השומרים לבדם נוגעים זב"ז – יש כאן צירוף.
- ועוד נראה, שאם יש כביצה באוכל אחד עם שומר שלו, כל האוכלים המחברים בו על ידי שומריהם נחשבים כמחברים אל האוכל, הגם שאין נגיעתם אלא ע"י השומרים. עפ"י חזו"א – יו"ד ריד).

- ו. ריש לקיש אמר: נימה אינה 'יד', וריו"ח אמר: אפילו נימה נחשבת 'יד'. ואמרו, שמודה ריש לקיש שנימה שכנגד הבשר מהוה 'שומר', משום שהיא מחלחלת ונוקבת בעור, (הלכך אינה 'שומר ע"ג שומר'), ומחלוקתם בנימה שאינה כנגד הבשר – שמצד 'שומר' אין לדון בה, אלא מצד 'יד'. עוד אמרו ('איבעית אימא'), שאף ר"ל מודה בנימה שבין כמה נימים, שהיא 'יד', כיון שאפשר לתפוש הבשר ע"י קבוצת הנימים. לפי לשון אחרת (כפרש"י), מחלוקתם בנימים הרבה, שלריש לקיש הנימה שבין הנימים אינה 'יד', ואם נגע בה טומאה – לא נטמאת, ולריו"ח הרי זו 'יד'.
- יש ששנו את מחלוקתם לענין 'שומר' ולא לענין 'יד' – האם נימה נחשבת שומר לבשר (כיון שמנקבת העור, כאמור), אם לאו. אבל משום 'יד', אין נימה בודדת חשובה כלום. ואולם נימה שבין הנימים מהוה 'יד' לכולי עלמא.
- זקן השבולת, כל 'שערה' (זיף ארוך שבראש הגרגר) לבדה אינה כלום, שכשתופשים בה היא נפסקת, אבל כאשר יש שם הרבה – נידונים כולם כ'יד'.

דף קב

- קפז. א. מה דינם של הדברים דלהלן לענין טומאת אוכלין:
שומן הבשר; ליחה היוצאת ממנו; ציר שע"ג הירק; דק שבבשר השוקע בשולי הקדרה; תבלין.
- ב. מאכלות אסורים שהמחום וגמעם – מה דינם? ומה הדין במצת מצוה שהמחה וגמעיה?
ג. מה דינם של משקים היוצאים מן הפירות – לענין איסורי אכילה והנאה?

- א. אביי אמר ששומן נחשב כאוכל בפני עצמו, ומטמא טומאת אוכלין כשאר מאכלים. (לנצי"ב: דוקא קרוש, אבל נוזל – אינו מצטרף עם האכל. ולחזו"א, אין חילוק).
 (בתחילה פרש רבא 'רוטב' דמתניתין – שומן, ומשמע לכאורה שנקט שהשומן אינו אכל בפני עצמו, אלא רק מצטרף לבשר. ואולם נראה שמסקנת ההלכה כאביי, ואפשר שאף רבא מודה. ערמב"ם טו"א ד,ד; תשב"ץ ח"ג קלו.
 התוס' (ד"ה הוא) נסתפקו אם שומן הבשר מטמא טומאת נבלות).
 ליחה / ציר ('חלא') היוצא מן הבשר – אם הוא קרוש, הרי הוא מצטרף עם הבשר להשלמת שיעור לטו"א, אך אינו אכל בפני עצמו. ואם אינו קרוש – אינו מצטרף. (הרמב"ם טו"א ד,ד) כתב 'מרק' והשמיט קרוש. והעיר על כך הכס"מ).
 (ולענין טומאת נבלות – שנינו שהרוטב אינו מצטרף, ואפילו נקרוש. ולענין טומאת שרצים – מבואר מדברי התוס' שציר היוצא מהם מטמא כשרצים עצמם. ע' חזו"א – ריד).
 ציר שע"ג הירק – אינו מצטרף עם הירק לטומאת אוכלין, היות ואינו קרוש.
 דק שבבשר הנאסף בשולי הקדרה – אמר אביי שמטמא טו"א כשאר אכלין. (ואפשר שרבא חולק וסובר שאינו אכל בפני עצמו, וכן"ל לענין שומן).
 תבלין – אינו אכל בפני עצמו אבל מצטרף עם הבשר לטמא טו"א.
- ב. חלב, חמץ, נבלת עוף, שרצים טמאים – שהמחם וגמעם, דינם כאכילה גמורה לכל דבר. (מריבווי נפש. ושרצים מהטמאים).
 מצה שהמחה וגמעה – אין יוצא בה ידי חובתו, (שאין זה 'לחם'. וגם אין זו 'אכילה'. תוס').
 המחה נבלת-עוף בחמה – טהורה, שנפסלה מאכילה ואינה קרויה 'נבלה'.
 (שאר איסורים שלא נאמר בהם לשון 'אכילה' – לדעת רבנו שמואל, אין צריך לימוד מיוחד שהמחה וגמע – חייב. ויש חולקים).
 דבר שצורתו הטבעית נוזלית – פשוט שחייב עליו בגמיעה, הגם שכתוב בו לשון 'אכילה', כגון דם. והלא שתיה בכלל אכילה בכל מקום. עפ"י תוס' ועוד).
- ג. משמע בגמרא שלפי ר' אליעזר, משקים היוצאים מכל מיני הפירות – דינם כפירות עצמם, הן באיסור הבא מאליה, כגון חדש ושביעית, הן הבא ע"י אדם, כגון ביכורים והקדש.
 ולר' יהושע, (שהלכה כמותו), רק משקה הבא מן הזיתים ומן הענבים דינו כפירות.
 א. מהרמב"ם משמע לכאורה שדוקא בכורים תרומה וערלה, וכן יין של כלאי הכרם, אבל בשאר איסורים, אפילו משקה זיתים וענבים אין דינם כפירות. והרמב"ן הקשה וחלק על כך, אלא בכל האיסורים יש חילוק לר' יהושע בין זיתים וענבים לשאר פירות. וכ"כ החזו"א בדעת הרמב"ם.
 עוד צדד בחזו"א לענין שביעית וחדש, שהם איסורים הבאים מאליהם, שמהם מודה ר' יהושע שאפילו בשאר פירות דינם כמשקה זיתים וענבים. והסיק שכן מסתבר, להקישם לחומרא. ואולם ברמב"ן מפורש שגם איסורים אלו דינם כתרומה ערלה וביכורים.
 ב. הבאת משקים כביכורים מלכתחילה – י"א שאפשר הדבר, לר' אליעזר – בכל פירות הביכורים, ולר' יהושע – ביין ושמן בלבד. (תוס' ערכין יא). ודוקא כשקרא שם על הפרי ואח"כ עשה ממנו משקה (נצי"ב).
 וי"א שהדבר שנוי במחלוקת תנאים, ולכמה דעות א"א להביא משקין כביכורים כלל וכלל, אלא שאם לאחר שהביא ביכורים למקדש, עשה מהם משקה, דינם כפירות עצמם. עפ"י רמב"ם.

ג. לפי האמת – כתב החזו"א – אין חילוק בין פירות תרומה שעשה מהם משקים, ובין משקים שעשה קודם קריאת שם, שלר' אליעזר, בכל הפירות, המשקין דינם כפירות להיותם טבל ולחול שם תרומה עליהם. ולר' יהושע – רק משקים של זיתים וענבים דינם כפירות מדאוריתא. ומדרבנן – בכל הפירות יש על המשקין דין טבל וחלות תרומה. ויש סוברים להחמיר שאין תקנה בהפרשת תו"מ ממיץ פירות).

דף קבא

קפת. מה דינם של הדברים דלהלן לענין טומאת אוכלין?

א. גידי צואר / בשר מת.

ב. חרטום, צפרנים וקרנים.

א. גידי-צואר הקשים (- לפרש"י), ובשר מת (- לפי רבנו תם) – אינם מטמאים טומאת אוכלין בפני עצמם, שהם כעץ בעלמא, (ואין חילוק אם האדם כינסן במכוון אם לאו). לדעת ר' יוחנן, מצטרפים עם הבשר להשלימו לכשיעור. ולריש לקיש – אינם מצטרפים. (ואם הוא מהוה 'שומר' – מצטרף לכולי עלמא. תוס').

ב. חרטום, הצפרנים והקרנים – במקומות הקשים, אינם אלא כעץ בעלמא, לא מיטמאים ולא מטמאים, ובמקומות הרכים (בחרטום – החלק התחתון שבחרטום העליון; בצפרנים – במקום המובלע בבשר; בקרנים – במקום שחותכים ויוצא מהם דם) – טמאים ומיטמאים ומצטרפים. (וצריכים הכשר ומחשבה. רמב"ם טו"א ג,ג).

(הטלפים – נראה שהם נצרכים לבשר יותר מצפרנים, ונחשבים כ'שומר'. תורא"ש).

קפט. מה דינה של בהמה המפרכסת, במקרים דלהלן – לענין טומאה ולענין איסור 'אבר מן החי'?

א. בהמה טהורה ששחטה ישראל.

ב. בהמה טמאה ששחטה ישראל.

ג. בהמה טהורה ששחטה נכרי.

ד. בהמה טמאה ששחטה נכרי.

ה. במקרים הנ"ל, כששחט סימן אחד או רוב, או שנחרה.

ו. במקרים הנ"ל, והתחיל לשחטה גוי וגמרה ישראל; וכן להפך.

ז. במקרים הנ"ל, כששהה או דרס בשחיטה.

ח. במקרים הנ"ל – מה דינה לענין הצלה מטומאה כשהיא באהל המת, על הבלועים שבתוכה, ולענין חיוב הרובעה?

א. בהמה טהורה ששחטה ישראל – הרי היא כאכל ומקבלת טומאת אוכלין, ואין צריך מחשבה מיוחדת לעשותו 'אכל', וכן אין צריך הכשר ממקום אחר, אלא מוכשרת ב(דם) שחיטה. ואין בה טומאת-נבלות שהרי שחטה היא.

ואין באבריה משום 'אבר מן החי', ואפילו לבן נח (הגם שאין לו תורת שחיטה – כיון שמותר לישאל, אי אפשר שיהא אסור לבן נח). ואם בא לאכול מבשרה, יכול לחתכו עתה, וידיה וימלה יפה יפה (כי עדיין דמה בלוע בתוכה), וצריך להמתין עד שתצא נפשה (משום לא תאכלו על הדם, ואסמכתא בעלמא היא, ומדרבנן. רש"י. וע' מהר"ץ חיות) ואוכל.

(הרמב"ם פסק, דלא כשאר פוסקים, שבן נח אסור במפרכסת. וכבר האריכו המפרשים בהסבר שיטתו).

ב. בהמה טמאה ששחטה ישראל – אם חשב עליה בשחיטה להאכילה לנכרי, מקבלת טומאת אוכלין, וצריכה הכשר ע"י משקה, (כי שחיטה זו אינה מכשירתה, שאינו אלא דם מגופה), ואין בה טומאת נבלות. (הרמב"ם טו"א ג,ד) פסק שאינה צריכה הכשר. וע"ש בכס"מ ובוכר יצחק יד ובחדושי הגר"ח על הש"ס. ולענין אבר מן החי – לחזקיה, אין בה משום אבמ"ה, שאינה נחשבת חיה (אם כי גם לא מתה, ואין האבר מטמא), ומותר באכילה לב"נ. ולר' יוחנן, אבר הפורש ממנה דינו כאבמ"ה לכל דבר. ותניא כוותיה. לא הישב עליה להאכילה לנכרי – אינה נחשבת 'אכל' עד שתמות.

ג. בהמה טהורה ששחטה נכרי – דינה כדין בהמה טמאה ששחטה ישראל לצורך האכלה לנכרי. (בתוס' משמע שאין חילוק אם שחט הנכרי לצורך ישראל אם לאו. וצ"ע בשיטת רש"י – ע' רד"ה מטמאה. בני המעיים שלה אסורים לבן נח לעולם משום אבר מן החי, שע"י שחיטת הסימנים הרי הם כמונחים בדיקולא. עפ"י פוסקים).

ד. בהמה טמאה ששחטה נכרי – אין בה טומאה עד שתמות, לא טומאת נבלות ולא טומאת אוכלין, (שאינן כיוצא בה כשר במקום אחר, כי היא טמאה וגם נשחטה ע"י נכרי). והרי היא כחיה לכל דבריה. (ולענין אבר מן החי אפשר שלכו"ע יש איסור לבן נח. (ע' תורעק"א טהרות א,ג. כן כתב הרש"ש כאן). והחזו"א (ריה) כתב שלחזקיה אינה לאברים אפילו בטמאה ששחטה נכרי, ואפילו בנחירה. (ונסתפק שם בעוף ששחט סימן אחד, שמא מודה חזקיה שנחשבת כחיה. וכן הסתפק בשאכלה בשלמותה). ויש מי שכתב לחדש שלא התיר חזקיה אלא לישראל, אבל בן נח מוזהר גם במפרכסת. ע' משך חכמה – נח ט,ד).

ה. שחט בה סימן אחד, או נחרה – דינה כחיה לכל דבריה, ואין בה טומאה כלל. וחייבים עליה משום אבר מן החי.

ו. התחיל נכרי לשחטה – אם במקום שלא נעשית טרפה (חצי קנה ולא יותר), וגמר ישראל – הרי זו שחיטה כשרה, ודינה כדין ישראל ששחט, וכנ"ל. ואם שחט הגוי במקום שעושה אותה טרפה – שחיטתה פסולה. התחיל ישראל לשחטה, וגמר גוי – שחיטתה פסולה, והרי דינה כדין גוי ששחט, ככל האמור.

ז. שהה או דרס בשחיטה – דינה כדין נחירה (לעיל סעיף ה).

א. הרמב"ם השמיט דין שהה ודרס. ויש מי שכתב שהרמב"ם פוסק שאינו נידון כנחירה, כי אין השהייה

והדריסה מפקיעים שם 'שחיטה'. ע' בית זבול ח"א ו,ד.

ב. י"א שבשחיטת ישראל בטהורה, אפילו שהה ודרס מטמא טומאת אוכלין. ע' תפארת יעקב; בית זבול שם).

ח. בכל מקום שטמאה טומאת אוכלין ואינה מטמאה טומאת נבלות – הסיק אביי שאינה מצלת באהל המת על כלים הבלועים בתוכה, היות והיא עצמה טמאה טו"א. מאידך, הרי היא נידונית כחיה לענין זה שהרובעה חייב.

א. יש מפרשים בדעת רש"י, שמצד עיקר הדין היא חוצצת על הבלוע בתוכה, והנוגע בכלים הבלועים בה ובכנס למקדש – פטור, אלא שלכתחילה החמירו שלא תחצוץ, כיון שמטמאה טו"א).
ב. בישראל ששחט שני סימנים טהורה, ומפרכסת – יש אומרים שהרובעה פטור. עתוס' לעיל עד: ד"ה למעוטי; חזון איש ריד. וע' רש"ש שתלה שאלה זאת במחלוקת הראשונים).

דפים קכא – קכב (קכד)

קצ. בשר שנשתייר בעור – האם הוא בטל לעור, או נידון כבשר לענין קבלת טומאה, בטומאת אוכלין ובטומאת נבלות?

בשר שפלטתו סכין אצל העור, ואין בו כזית במקום אחד – לסתם מתניתין, אינו נחשב כאכל ואינו מטמא. ואולם אם חישב עליו לאכילה – מטמא טומאת אוכלין.
חישב על מקצתו, או שמקצתו פלטתו חיה (כלומר שנידלדל מן הגוף ע"י נשיכת כלב וכדו') ומקצתו פלטתו סכין – אינו מטמא טומאת אוכלין בפני עצמו (כי אין באותו מקצת שחישב או שפלטתו חיה, כביצה. רש"י. וי"מ באופן אחר) אבל מצטרף אותו מקצת עם הבשר.
טומאת נבלות – אינו מטמא כלל, שהרי מעיקרו אינו כבשר אלא בטל לעור – כדעת ר' עקיבא. ואפילו כנסו האדם לכמה חצאי זיתים יחדיו. ואין חילוק בזה בין פלטתו חיה לפלטתו סכין – אינו מטמא ט' נבלות.

אבל לר' יהודה (ולר' ישמעאל), אם כנסו האדם למקום אחד – דינו כבשר ומקבל טומאה מהתורה. ואם לא כנסו האדם, (אלא ע"י תינוקות וכדו') – בטל לעור. (לרש"י, חילוק זה אמור גם לענין חיוב משום נבלה (וכמו שהסבירו זאת בתורא"ש ובמרומי שדה). והתוס' כתבו שלענין חיוב נבלה אין שום חילוק אם כנסו אם לא, אלא חייבים עליו בכל אופן (תורא"ש) ורק לענין טומאת נבלות קיים חילוק זה. (ואם פלטתו חיה – לר' ישמעאל (קכד). בכל אופן אינו בטל לעור, והנושא – נטמא. אבל פלטתו סכין, אם לא כנסו למקום אחד – אינו בטל. עפ"י גמרא להלן קכד. ותוס' שם).
ומבואר מדברי התוס', שגם לרבנן חייבים עליו משום נבלה, הגם שלענין טומאת אוכלין נחשב כעץ.

חזו"א – ריד. ע"ש בהסבר הרב.

פלטתו חיה – אפשר שדינו כבשר לטמא טומאת נבלות, אפילו אינו כנוס כולו במקום אחד. עפ"י תוס'. וכן דעת הרמב"ן והר"ן).

יש כזית בשר במקום אחד – אינו בטל לעור, ומטמא טומאת נבלות לכולי עלמא. הלכך הנושא את העור – נטמא. (משנה קכד. ויש חולקים שאין טומאת משא אלא כששני החלקים מחוברים, ע"ש). ישנן דעות (עולא בשם ריו"ח, וכן רבין וכל נחותי – להלן קכד. אך לא אמרו כן בדעת ר' יהודה. תוס' שם) שאם פלטתו סכין, והוא מרודד (= רקוע, דק וקלוש) – הריהו בטל לעור.

דף קכב

קצא. א. אלו עורות מן הבהמות והחיות, מטמאים כמו בשר?

ב. עורות השרצים – האם הם כבשרם?

ג. עור האדם – האם הוא מטמא כבשרו?

ד. עורות המטמאים שהתחילו לעבדם – האם הם עדיין מטמאים?

א. עורות חיות המטמאים כבשר: עור חזיר של ישוב. ר' יהודה אומר: אף עור חזיר הבר, (שסובר שגם הוא רך ונאכל);
 עור חטרת (= דבשת) של גמל הרכה, כלומר שעדיין לא טענה משא. (הגיע זמנה לטעון ולא טענה, לא הגיע זמנה וטענה – 'תיקו');
 עור הראש של עגל הרך – לר' יוחנן, הגדרת 'עגל הרך' – כל זמן שהוא יונק, אפילו אחר שנתו הראשונה. ועולא אומר: דוקא אם הוא בן שנתו ויונק. (כ"ה לפהתוס'). וכמה ראשונים מפרשים שלעולא נשאר הספק, שמא כוונתו תוך שנתו בין יונק בין שאינו יונק. וכתבו שהלכה כר' יוחנן, שהוא רבו של עולא). – זהו לדעת תנא דמתניתין, אבל ר' יוחנן הורה להלכה שעור זה אינו מטמא.
 וכן עור בית הפרסות – לרב, בית הפרסות ממש ולר' חנינא, רכובה הנמכרת עם הראש; עור בית הבושת; עור השליל – מטמאים כבשרם. ולר' יוחנן, להלכה אינם מטמאים.
 עור שתחת האליה – כבשר.

ב. עור האנקה, והכח, והלטאה, והחומט – מטמאים כבשרם. ולפי מה ששנה רב, הוא הדין עור התנשמת. (התנשמת – לרבות עורותיהם כבשרם. ודוקא אלו המנויים בסמוך, ולא הקודמים להם בכתוב, החולד העכבר והצב, למינחו – הפסיק ביניהם). ולתנא דידן, התנשמת אין עורה כבשרה, שאין עורה רך כבשר. ר' יהודה אומר: גם הלטאה עורה קשה וחלוק מבשרה, כחולדה. ר' יוחנן בן נורי אומר: שמונה שרצים שבתורה – עורותיהם חלוקים מבשרם ואינם מטמאים.

ג. עור האדם – מטמא כבשרו. ללשנא קמא דעולא: דבר תורה הוא טהור, אלא שחכמים גזרו עליו טומאה, שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחים. וללשנא בתרא: מהתורה העור טמא כבשר. וכן הלכה. ואם עיבדו – טמא מדרבנן, משום הגזרה.

ד. עורות עבודים, שהילך בהם כדי עיבוד (עיבוד קצת. רש"י), שהוא ארבעה מילין – אינם מקבלים טומאה (מלבד עור האדם, כאמור). ואם טלאם לקופתו, שעשה בהם מעשה לבטלם – אפילו לא הילך, שוב אינם מטמאים.

דפים קכג – קכד

קצב. א. עור באמצע מהלך הפשטו – האם הוא מכניס טומאה לבשר, כאשר נגע בו טמא, או מוציא טומאה מן הנבלה לטהרות שנגע בהם?

ב. מהו הגודל הנצרך לקרע הטלית, כדי להוציאה מידי טומאתה?

ג. מהו גודל הקרע בעור, הנצרך להוציאו מידי טומאתו?

ד. תנור – מהו שיעורו המנימלי לקבלת טומאה בתחילת עשייתו? מהו שיעור השבירה הנצרך כדי לטהרו, או כדי שלא יהא ראוי לקבל טומאה?

א. המפשיט עור בהמה או חיה, דקה או גסה – החלק שעדיין לא הופשט, הריהו מכניס ומוציא את הטומאה, וכן מצטרף להשלים שיעור, כדין 'שומר'.

החלק המופשט – כאשר מפשיט באופן שהעור פשוט, כגון לצורך שטיח – אם הפשיט עד כדי אחיזה, דהיינו טפח כפול (ולא 'עד' בכלל. רמב"ם; הר' יעקב מאורלייניש. עתוס') – טמא. (לרש"י, מדין 'יד', שמשמש לצורך המשך ההפשט. (או לטלטול הבשר. עתוס'). ותוס' הוכיחו שדינו כ'שומר', כיון שנשחב חיבור לעור שעל הבשר).

הפשיט יותר מכדי אחיזה – לרב, טהור כל החלק המופשט. ולרב אסי, טפח הסמוך לבשר – טמא. ואף רב אסי לא אמר שהטפח טמא אלא כשהפשיט שלשה טפחים או יותר, שאז אחוז בטפח הסמוך לבשר ומפשיט, אבל בתחילת ההפשט, משתמש בסכין והחלק המופשט אינו משמשו, הלכך אינו מהוה חיבור וטהור. (כ"ה לפרש"י. ור"ח גרס אחרת, וכן בשו"ת הרא"ש (תשו' נוספות, כג) נקט כגרסה שגרס ר"ח.

בתו"ח פירש באופן אחר, ולדבריו יוצא שעד כדי אחיזה – טמא. כדי אחיזה – טהור לכו"ע. יותר מכדי אחיזה – מחלוקת רב ורב אסי.

הלכה כרב. רמב"ם אה"ט א, י.

המפשיט לחמת, שמשאיר העור כפול, כמות שהוא בבהמה – כולו טמא עד שיפשיט את החזה, מפני שהחזה קשה להפשטה מכל האברים ולכן העור כולו נחשב מחובר. וכיון שהפשיט את החזה – שוב אינו חיבור. לפיכך אם מתחיל להפשיט מן הרגלים, כולו חיבור לטומאה, כי באופן זה החזה מופשט אחרון. מלבד העור שעל הצואר – שלר' יוחנן בן נורי אינו מהוה חיבור, ולחכמים – חיבור. (לפי המבואר ברש"י בגמרא, (ולא כמו שפרש במשנה, עתורא"ש) לר"י בן נורי, אף העור שעל הצואר עצמו אינו טמא, שאינו נחשב 'שומר'.

מבואר בגמרא (אליבא דרב נחמן בשם רבה בר אבוה), שכל זה אמור בטומאה דרבנן, (כגון טמא באחד מי"ח דברים שגזרו עליהם טומאה. וכן בהמה טהורה טרפה שנשחטה, שאם היא של מוקדשין, הרי היא טמאה מדרבנן), אבל בטומאה דאורייתא, (כגון נבלה, וה"ה לכל שחיטת בהמה טמאה – מטמאה טומאת נבלות), גזרו חכמים שמא לא יפשיט יותר מכדי אחיזה, ובכל אופן טמא. (הרמב"ם השמיט כל זה, ומשמע שדעתו להלכה שאין חילוק בין טומאה דאורייתא לדרבנן).

המפשיט בשרצים – טמא, שהעור כולו נידון מחובר לבשר, הואיל וקשה להפשיט.

ב. טלית טמאה שהתחיל לקרעה, כיון שנקרעה רובה – בטלה מתורת בגד וטהורה. (פר"ת: טהורה למפרע מתחילת הקריעה. לתירוץ אחד בתוס' (עג. ד"ה בשעת), דוקא אם קרע כמה קריעות, ולא נשאר בין קרע לקרע רוחב שלש אצבעות.

יש מפרשים בדעת הרמב"ם שצריך לקרוע את כולה, אלא שאם הוא קורע והולך והגיע לרובה – נטהרה, שהרי הוא קורע והולך ויקרע את כולה. עפ"י תורת חיים. ואולם בחו"א פירש באופן אחר. לתירוץ אחד בתוס' (עג.), אין דין זה אמור אלא בבגד שנקרע, אבל פיסת בגד אינה נטהרת בקריעת רובה אם נשאר בה שלש על שלש שלמות).

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: דוקא שטבלו אותה כבר ועדיין לא העריב שמשה, אבל לא נטבלה – לא נטהרה, גזרה שמא לא יקרענה ברובה.

ללשון אחת אמר רב הונא משום ר"ש בר' יוסי: דוקא שלא שייר בה כדי מעפורת (= מין סודר), אבל שייר בה כדי מעפורת – חיבור, (מדרבנן. תוס', עפ"י זבחים צד). וללשון אחרת: אפילו שייר בה כדי מעפורת – טהורה. (והלכה כלשון אחרונה. ליקוטי הלכות; חו"א).

א. מדברי רש"י יוצא שטלית שטמאה מדרס, אין קריעה מטהרתה מטומאת מגע, כל שנשאר בה שלש על שלש אצבעות שלמות. והתוס' (עג.) חולקים. והרמב"ן צדד לחלק, שאם קרעו בכוונה לטהרה, אף טלית-מדרס נטהרת בקריעת רובה, אבל אם נקרעה מאליה לא נטהרה כל שיש בה שלש על שלש. ולזה הסכים הרשב"א.

ב. לענין קבלת טומאה מכאן ולהבא, בטלית שנקרעה ברובה – כתב המשנה-למלך (כלים כג, יא) שמקבלת טומאה.

ע"ע חילוקי דינים ושיטות, בחו"א – ריד).

ג. שיעור הקרע בעור לטהרו מטומאתו – ללשון אחת: לר' יוחנן, אם קרעו ברובו – טהור, כדין טלית. (ובלבד שלא שייר כדי מעפורת, כנ"ל. או אפשר שצריך למעטו מחמשה טפחים, שזהו שיעור חשיבות בעור. עתוס'). ולר' ל'קיש, אם קרעו לארכו או לרוחבו – אינו נטהר ברובו, לפי שהוא חזק, ויכול לתפור הקרע וחזור להיות כבתחילה. ואם קרעו במקצע ובא לו דרך סביבותיו, והמעטו מחמשה טפחים – נטהר. ללשון אחרת: לר' יוחנן, יש למעטו מחמשה טפחים, ואפילו נשאר בו כדי מעפורת – נטהר. ולר' ל', אינו נטהר אפילו בקרע ברובו אם יש בו כדי מעפורת. ואולם אם הוא מיוחד למושב זב, כל שנתמעט מחמשה טפחים אינו ראוי ליעודו, ונטהר. (הלכה כר' יוחנן כפי לשון אחרונה).

ד. שיעורו המנימלי של תנור, בתחילת עשייתו – בתנור רגיל, העשוי לאפיה ולצליה – ארבעה טפחים. תנור קטן (העשוי לתינוקות. רש"י) – טפח. מקבל טומאה משתגמר מלאכתו. תנור (רגיל) שנטמא – טהרתו ע"י שבירתו כעין גיסטרא (- לארכו), לשלשה חלקים, שלא יישאר רובו קיים. ואפילו החלקים יותר מארבעה טפחים. וצריך לגרור את הטפילה (- הטיט הדבוק מסביבות התנור, ומקבעו באדמה) עד הקרקע. ואם שוברו לרחבו, די לשברו לשני חלקים ובלבד שלא יישארו חלקיו ארבעה טפחים, או לחילופין, שוברו שלא יישאר רוב, אפילו חלקיו למעלה מד' טפחים. תנור שלם שלא נטמא, ורוצה שלא יבוא לידי טומאה – לחכמים, דינו כדין תנור שנטמא שרוצה לטהר בשבירה. ולר' מאיר, די בזה למעטו מבפנים מד' טפחים, ואין צריך לגרור את הטפילה. (מסתבר שהלכה כחכמים. ליקוטי הלכות).
(תנור קטן – משמע בגמרא שכל שנתמעט מטפח – נטהר. ואולם הרמב"ם כתב ששיריו ברובו. בבאור שיטתו ע': תורת חיים; סדרי טהרה (דף פה); חזון איש).

דף קכד

קצג. האם שני חצאי-שיעור מצטרפים לטומאת מגע, משא ואוהל?

הנוגע בחצי-זית מן הנבלה וחזר ונגע בחצי-זית אחר, (בין ששניהם תחובים בקיסם בין שהם נפרדים. כ"מ בתוס') – נחלקו בר פדא ור' יוחנן בדעת ר' ישמעאל, אם טמא (בר פדא. וכן סובר רב אויא סבא) אם לאו (ריו"ח). ולר' עקיבא – טמא. (כן מבואר מדברי ר' יוחנן. וכן דעת תנא קמא דר' אליעזר בברייתא. וכן דעת חכמים החולקים על ר' דוסא בן הרכינס, כדברי ריו"ח).
(כל זה אמור בצירוף שני חצאי שיעור של המטמא, ואינו ענין לצירוף שני חצאי שיעור של הדבר המקבל-טומאה. עתוס' נזיר נ: קהלות יעקב – טהרות מח).
בטומאת משא – המסיט / הנושא שני חצאי זיתים התחובים בקיסם – לר' יוחנן, טמא. (ריו"ח ריבה מוהנשא יטמא. ורע"ק אינו סובר דרשה זו, כי הוא מטהר בעור, שהבשר המועט בטל אליו. ולשיטתו גם במגע מצרפים שני חצאי-שיעור. עפ"י תוס'). ולר' אליעזר (בברייתא), טהור. וכן נקט עולא (והנשא – והנשא, שנישא בבת אחת), והעמיד דברי ר' יוחנן ורע"ק בשני החצאים מחוברים ע"י בשר מרודד. ואולם סתם הגמרא נוקט שטמא. עפ"י תוס'. והרמב"ם פוסק שאם מרודדים עד שינטלו כאחד – טמא, ואם לאו – טהור).
בטומאת אוהל – הכניס לבית דבר המטמא באוהל, שנחלק – ר' דוסא בן הרכינס מטהר, (וסובר כן גם במגע), וחכמים מטמאים. (וכן הלכה).

דף קכה

קצד. עצם הקולית, סתומה או מנוקבת – מה דינה לענין הטומאות דלהלן?

- א. טומאת מת – במגע, משא ואוהל.
- ב. טומאה שגזרו חכמים על קדשים שנתותרו.
- ג. טומאת נבלות – במגע ובמשא.
- ד. טומאת שרצים.

א. קולית המת, בין סתומה בין מנוקבת – מטמאת במגע ובמשא (כדין עצם כשעורה).

לענין טומאת אוהל – אם יש עליה כזית בשר, מטמאת באהל. אין עליה כזית בשר ויש בה מוח כזית, בין לח בין שנתייבש ונעקר בתוך חללה – טומאה בוקעת ועולה, והמאהיל כנגד המוח – נטמא. (וי"ל שגם ר' יוסי מודה בדבר, שטומאה בוקעת, שלא כשאר טומאה טמונה שאינה בוקעת לשיטתו. ע' תד"ה קסבר. ונראה שכן נקטו לעיקר. ומה שכתבו התוס' בד"ה נוגע, כוונתם שלכך לא מסתבר להעמיד כר' יוסי, כיון שמודה בקולית. וכ"כ התורא"ש.) אין בה כזית מוח – לר' יהודה בדר"ח, אינו מטמא באהל. ואילו לאביי ולר' יוחנן ולר' אלעזר – מטמא באהל, (שמוח שהיה מבפנים מעלה ארוכה מבחוץ, כשהגוף חי, הלכך נחשבת הקולית כאבר לטמא באהל אפילו ללא בשר), מלבד אם שפה לרחבה מסביבה. (התוס' צדדו שלריו"ח אפילו שפה – מעלה ארוכה), או שהמוח נתייבש ומתקשקש בחלל העצם.

ב. טומאה שגזרו חכמים על הנותר שמטמא את הידים – הקולית מטמאת, אפילו אין בה כזית מוח, בין סתומה בין מנוקבת, היות ושימשה את הנותר, שהרי היה בה בעבר כזית מוח. (רב מרי בר אבוה אמר רב יצחק, וכסבר התוס'. ויש דעה הסוברת שאם אין כעת מוח, אין על העצם דין נותר. כ"כ במגילת ספר (על הסמ"ג, ל"ת שנו) בדעת הרמב"ם. וע' שבט הלוי ח"ח קיא. וע"ע: משל"מ – קרבן פסח י, ב; רעק"א.)

ג-ד. קולית נבלה וקולית השרץ (שאינן עליהן כזית בשר) – סתומים, אינם מטמאים לא במגע ולא במשא, כיון שעצם נבלה / שרץ אינה מטמאת (בנבלתה). וכל מקום שא"א ליגע בטומאה עצמה, אין השומר מטמא, וכל שאינו בא לכלל מגע אינו בא לכלל משא (הנגע והנשא). ולעיל (קכד) נסתפק ר' אויא שמא ר' ישמעאל חולק על סתם מתניתין ואינו משווה בין מגע למשא, ואפילו קולית סתומה אפשר שתטמא במשא.

קולית נקובה, אפילו נקב כחוט השערה – מטמאת במגע ובמשא, שאפשר לבוא לכלל מגע (ע"י הכנסת שערה לתוכה. ולהלן קכו: נתרבה מהנגע יטמא. וכן בשרצים – מהטמאים), ועל כן מטמאת העצם כשומר. ודוקא אם יש בתוכה כזית מוח, אבל אין כזית מוח – אינה מטמאת (שאינן העצם מצטרפת לטמא, כנ"ל קיח).

ואולם לאביי ור' יוחנן, מוח שבפנים מעלה ארוכה מבחוץ, ולכן אפילו קולית סתומה שאין בה כזית מוח, מטמאת במגע ובמשא, שהרי היא כאבר שלם, מלבד אם שפה או במוח המתקשקש, שכבר נתייבש. חישב לנקבה ולא ניקבה – הרי היא כנקובה, שמחוסר נקיבה לאו כמחוסר מעשה דמי. (גמרא קכו: והרמב"ם פסק שהוא ספק. וכנראה היתה לו גרסא אחרת. ע"ש בשטמ"ק.)

קצה. א. האם יש שם 'מגע' לטומאת אהל, ומאי נפקא מינה?

- ב. מלא תרווד רקב המת – האם מטמא במגע, במשא ובאהל?
- ג. חבלים וסריגים (רשתות) – האם הם חוצצים בפני הטומאה?

א. לפי הסבר ר' יוחנן למשנתנו, סובר תנא דמתניתין שטומאת אהל נחשבת 'טומאת מגע'. ודוקא כשמהיל על המת או שהמת מאהיל עליו, בין למטה מטפח בין למעלה מטפח, אבל דבר אחר המאהיל על המת ועליו – אינו נקרא 'מגע'. וכן סובר ר' יוסי – כהסבר רבא. אבל לאביי אין נחשב 'מגע' אלא למטה מטפח מהמת, אבל למעלה מטפח – אינו 'מגע'. ולר' זירא (בפירוש משנת אהל) – רק טומאת רצוצה נחשבת 'מגע', ואפילו למעלה מטפח. (ואביי ורבא אינם סוברים סברה זו, לחלק בין רצוצה לשאינה רצוצה. עפ"י תוס').

לדעת רבי שמעון (קכו), טומאת אהל אינה בגדר 'מגע' כלל.

ונפ"מ בכל זה – לענין צירוף, לנוגע בחצי-זית ומאהיל בו זמנית על חצי-זית, שהכלל הוא ששתי טומאות משני שמות אינן מצטרפות.

א. בחדושי הגר"ח (טו"מ יט, א) כתב שהרמב"ם פסק להלכה כרבא. ואילו בחזו"א (ריד) כתב בדעת הרמב"ם שהלכה כר' זירא, אלא שאפשר שר"ז מודה למטה מטפח. ואמנם הביא שם שדעת הרא"ש והגר"א לפסוק כרבא. וע"ע בהרחבה בקה"י – טהרות כא.

ב. י"א שאעפ"י שלדעת הרמב"ם אין נכרי מטמא באהל, הריהו מטמא בטומאה רצוצה, שהיא כמגע. ע' אדרת אליהו – חקת; אור שמח – טו"מ א, יג; תשובת הגאון מרונאצ'וב (נדפסה ב'מוריה' ריו-ריח, עמ' לו); שו"ת דובב מישרים ח"א קיג, ב).

ב. מלא תרווד רקב – מטמא במשא ובאהל. שיעור זה הלמ"מ. אבל במגע אינו מטמא, שהרי הרקב אינו מחובר כאחד, והנוגע לא נגע בכולו. (לדעה שאין אהל מטמא לחצאים (כדלעיל) לכאורה אין תרווד רקב מטמא באהל, שהרי הרקב מופרד. כ"כ בתורת חיים. ואולם התורא"ש (נדה כז) כתב שהלמ"מ היא שהרקב מטמא באהל ולא במגע, ולא משום הסברה הנזכרת).

ג. חבלי מטה וסריגי חלונות, שאין בניהם פותח טפח – חוצצים בין בית ועליה, שאם נמצא מת בצד זה, אין הטומאה עומדת לצד האחר, שהרי החבלים בטלים לתקרה הלכך מהוים חציצה.

היו החבלים מתוחים באויר ממעל למת, והאהיל על החבלים – אם היו החבלים סמוך למת פחות מטפח – טומאה בוקעת ועולה, מלבד לדעת ר' יוסי הסובר טומאה טמונה אינה בוקעת ועולה (אביי. ואולם מדברי רבא משמע לכאורה שר' יוסי אינו חולק כאן, שהרי זה כמת בכסותו, שהכסות בטלה למת ואינה חוצצת. ואולם בשאר מקומות לר' יוסי טומאה רצוצה אינה בוקעת, אף לרבא. וכמוש"כ בקה"י טהרות כח).

היה בין המת לחבלים טפח ויותר – המאהיל כנגד הנקב, טמא, שאין כאן חציצה, כיון שאינו מבטלם שם. האהיל כנגד החבל ולא כנגד הנקב – טהור. (והרמב"ם השמיט זאת. ובאר בקהלות יעקב (טהרות כח) שברייטא זו סוברת כר' יוסי שטומאה רצוצה אינה בוקעת, אבל להלכה שהיא בוקעת, המאהיל כנגד החבלים טמא, לפי שאין כאן 'אהל' שחוצץ, והרי זו טמאה רצוצה הבוקעת ועולה. ע"ש בבאור).

דפים קכה – קכו

קצו. א. תיבת המגדל (– כלי עץ גדול שאינו מקבל טומאה) העומד בבית, שאין בפיתחה פותח טפח – האם עוברת טומאה (מת) ממנה לבית או מן הבית לתוכה?

ב. כלב שאכל בשר המת, והכלב מוטל על אסקופת הבית – האם כל אשר בבית יטמא?

א. תיבת המגדל העומד בבית, שאין בפתחה פותח טפח – אם יש בחללה טפח, אזי אם פיתחה פונה לפנים הבית, וטומאה (מת) בתיבה – הבית טמא, לפי שטוף טומאה לצאת לבית. (רש"י כאן כתב שהיא טומאה מדרבנן. ויש חולקים). ר' יוסי מטהר, מפני שיכול להוציאה לחצאין או לשרפה במקומה. (ומודה ר' יוסי במת שלם, שסופו לצאת משם. תוס'). טומאה בבית – מה שבתוך התיבה טהור. היה המגדל עומד בפתח הבית, ופתח התיבה לחוץ – אין הטומאה עוברת מכאן לכאן, שהרי אין סופה לצאת לבית.

אין חלל התיבה פותח טפח, וטומאה בתיבה – לתנא קמא, טמא בכל אופן, בין שהפתח לפניו בין שהוא לחוץ, כי טומאה טמונה בוקעת. ור' יוסי מטהר.

ב. כלב שאכל בשר המת – אם הכלב חי, טומאה שבתוכו אינה מטמאה, שטומאה בלועה אינה מטמאה.

מת הכלב ומוטל על אסקופת הבית – נחלקו תנאים; –

לר' מאיר, אם צוארו נכנס לשטח האסקופא (הגם ששאר גופו בחוץ), ויש בצואר רוחב טפח – הטומאה נמשכת לבית, ואפילו אין בחלל הצואר טפח, די ברוחב טפח להחשב כאהל להמשכת טומאה. (שסובר חוקקין להשלים, וכאילו יש שם חלל פ"ט. תוס').

לר' יוסי, אין הבית טמא אלא כאשר יש חלל טפח פנוי בצואר. (ואין צריך חלל ברום טפח, אלא גם כשהעליון שוכב על התחתון, רואים את התחתון כאילו אינו. חזו"א).

ועוד זאת אמר ר' יוסי: רק אם נכנס לפניו מן השקוף (– מקום חבטת הדלת), אבל מן השקוף ולחוץ – נידון כמחוץ לבית. (ודוקא שאין גג טפח מן השקוף ולחוץ, שאם יש שם גג טפח, הרי זה אוהל שפתוח לבית, וטומאה נכנסת לבית. עפ"י תוס').

לר' אלעזר, הבית טמא רק אם אחורי הכלב לפניו הבית, שמשם דרכה לצאת (בחייו), אבל פיו לפניו ושוליו לחוץ – הבית טהור. (אלא אם יש שם חלל טפח, כמו שאמר ר' יוסי. עפ"י חזו"א).

לר' יהודה בן בתירא, בין פיו לפניו בין שוליו לפניו – הבית טמא. (רש"י כתב שאין צריך טפח בצואר או בשולים. והחזו"א תמה, שנראה שלכו"ע צריך טפח, שאל"כ אין כאן אהל להמשיך הטומאה לבית. אלא נחלקו אם צריך חלל טפח, בשולים או בפה.

עוד כתב בחזו"א, שאם הכלב מוטל בפנים עד החוזה, במקום שיש שם חלל טפח, לכו"ע הבית טמא, ואפילו אין בצוארו או בשוליו טפח. לא נחלקו אלא כשרק קצה הכלב לפניו, בשולים או בפה).

דף קכו

קצו. א. אלו דברים המטמאים בטומאת-מת, מטמאים במגע ובמשא ולא באהל; במגע ובאהל ולא במשא; במשא ובאהל ולא במגע?

ב. ביצת השרץ – האם היא מטמאה?

ג. עכבר שחציו בשר וחציו אדמה; עכבר שבים – האם הם מטמאים?

ד. שערה שבגוף – האם היא מעבירה טומאה במגע?

א. עצם כשעורה מטמאה במגע ובמשא ולא באהל.

גולל ודופק – במגע ובאהל ולא במשא.

מלא תרווד רקב – במשא ובאהל ולא במגע.

ב. ביצת השרץ המרוקמת – אם ניקבה, אפילו כחוט השערה טמאה. לא מרוקמת או לא ניקבה – טהורה. (הטמאים – לרבות ביצת השרץ. השרץ – דומיא דשרץ, שרקם. הנגע יטמא – רק הראוי ליגע, לאפוקי סתום).

ג. עכבר שחציו בשר וחציו אדמה – הנוגע בבשר טמא. באדמה – טהור. ללשון אחת, דוקא כשהשריץ (שנעשה בשר) על פני כולו (לארכו). ולל"א, אפילו לא השריץ על פני כולו. ר' יהודה אומר: אף הנוגע באדמה שכנגד הבשר – טמא. ודוקא כשהשריץ על פני כולו. עכבר שבים – טהור.

ד. שערה המחוברת לאדם – מעברת טומאה במגעה (וכמו כן צפורן. תו"כ). הן אדם טמא ששערו נגע בטהרות, והן שער אדם טהור שנגע בטומאה.

דף קכז

קצת. א. ספק טומאה צפה – מה דינה?

ב. אלו שרצים דינם כשמונה שרצים המפורשים בתורה?

א. ספק טומאה צפה – טהור, אפילו ברשות היחיד (על הארץ).

ב. הערוד (שמוצאו מן הנחש והצב) וכן (גר' הערוך: ובן) הנפילים, והסלמנדרא – נתרבו להיות כשמונה שרצים (והצב למינהו).

(הרמב"ם השמיט הלכה זו. ונראה לפי שיש עוד מינים פרטיים רבים בכל אחד משמונה שרצים, וכולם כלולים בשמונה האבות. עפ"י ערוה"ש העתיד – קלא, ג. וע"ע: לב אריה ותפארת יעקב כאן; מרכבת המשנה – אה"ט ד, א).

קצט. א. מה דינם של אבר ובשר המדולדלין בבהמה, בחייה – לענין טומאת אוכלין וטומאת נבלות?

ב. פירות וירקות שצמקו בעודם מחוברים – האם הם נחשבים כתלושים או כמחוברים, ומה דינם לענין טומאת אוכלין?

ג. התולש כרוב ודלעת על מנת לייבשן (לעשותן כלים, או להסקה וכדו') – האם הם מקבלים טומאת אוכלין?

ד. אילן שנפשה (= נתלש ממנו ענף) ובו פירות – האם הם מקבלים טומאת אוכלין?

א. אבר או בשר המדולדלים בבהמה, בחייה – אם הם מעלים ארוכה, דינם כדין הבהמה ואינם מטמאים טומאת אוכלין. אין מעלים ארוכה – מטמאים טו"א כמות שהם מעורים בה, וצריכים הכשר ע"י משקה, (שבא עליהם פעם אחת, לאחר שנתדלדלו). אבל אינם כתלושים ממש, לטמא האבר כאבר-מן-החי שנתלש, שהוא אב הטומאה המטמא אדם וכלים. ואפילו מעורים רק בכחוט השערה. (וכי יפל – עד שיפול). ור' שמעון חולק ומטהר מטומאת אוכלין. (וכן משמע בגמרא להלן קכט: שלדעת ר' יהודה הואיל ומעורה בבהמה אינו מקבל טומאה).

ב. פירות שיבשו וצמקו באיביהן, והם ראויים לאכילה, כגון תאנים – אעפ"י שנחשבים כמחוברים והתולשם בשבת חייב, (ואפילו תלש בפרי במקום שיבש, ולא בעוקץ הלח – כי הפרי כולו נחשב עדיין מחובר. חו"א) – הרי הם מטמאים טומאת אוכלין. אינם ראויים לאכילה, כגון כרוב ודלעת שיבשו – ודאי אינם מטמאים. (התוס' (קכה: ד"ה ר"י) צדדו לומר בתירוף אחד שר' יהודה חולק וסובר שתאנים שצמקו אינם מטמאים טומאת אוכלין).

ואם יבשו הם ועוקציהם (החלק שבפרי, המחובר אל הענף) – הרי הם כתלושים, והתולשם בשבת פטור. (ואם יבש האילן כולו, ופירותיו עדיין לחים – להרמב"ם, הרי הם כתלושים (לענין טומאה, אבל לא לענין שבת. וי"ח). ולהראב"ד – כמחוברים).

ג. התולש כרוב ודלעת ע"מ ליבשן – הרי הם מטמאים טו"א כל עוד הם לחים וראויים למאכל.

ד. אילן שנפשה ובו (בענף שנתלש) פירות – הרי הם כתלושים לכל דבריהם ומטמאים טו"א.

דפים קכז – קכח

- ר. א. אבר או בשר המדולדלין בבהמה, ונשחטה הבהמה – מה דינם לענין טומאה ולענין אכילה?
ב. על איזה דבר נחלקו עליו הדעות אם הוא מהוה יד', ובאלו דברים הדבר בספק?
ג. אכל שנפרס ועדיין מעורה במקצת – מתי נחשב כדבר אחד ומתי נחשב פרוד?
ד. דבר שהוכשר ע"י משקה טרם ירד לתורת קבלת טומאה ע"י מחשבה – האם צריך הכשר שני?

א. אבר או בשר המדולדלין בבהמה, ונשחטה הבהמה – הרי הם מטמאים טומאת אוכלין ולא טומאת נבלות, (ואין זה כאבר מן החי שפרש בחייה – כי שחיטה אינה עושה ניפול והרי לא פרשו מחיים), ואסורים באכילה. (ונחלקו ראשונים אם אסורים מן התורה או מדרבנן, ולכו"ע אין לוקין. ע' לעיל עד. ולפי השיטות שאסור מן התורה, נראה שלר"ש אין האבר מטמא טומאת אוכלין, לפי שאי אפשר להאכילו לאחרים. ע' להלן קכט: ובמהרש"א).

ונחלקו תנאים אם הוכשרו בדם שחיטה (או בשחיטה עצמה) – לר' מאיר, הוכשרו ולר' שמעון לא הוכשרו. וכמה אופנים נאמרו בהסבר מחלוקתם: האם בהמה נעשית יד' לאבר, והרי הוכשר האבר ע"י היד' (רבה); האם הבהמה והאבר נחשבים כדבר אחד או כיון שאם אחדו בקטן אין גדול עולה עמו – אינו חיבור, ואין האבר מוכשר ע"י הבהמה (אביי; ריו"ח); האם יש יד' להכשר אם לאו (רבא); מדובר שחשב להאכילה לאחר שחיטה, והשאלה היא אם מועיל הכשר קודם מחשבה (רב פפא); מדובר שנתקנה הדם בין סימן לסימן והמח' אם זה נידון כדם שחיטה או כדם מכה (רב אחא ברד"א); האם הדם מכשיר, או שמא השחיטה מכשרת ולא הדם, והרי השחיטה לא הועילה להתיר את האבר באכילה, הלכך לא הוכשר ע"י שחיטה (רב אשי).

ב. לרבה, נחלקו ר"מ ור"ש האם בהמה נעשית יד' לאבר המדולדל שבה, אם לאו. (ולאביי, לכו"ע אינה נעשית יד'. ולרבא, לכו"ע נעשית יד'. עפ"י רש"י. וכן הלכה. עפ"י רמב"ם; ליקוטי הלכות). ואף לדעת ר"מ שנעשית יד', הסתפק רבה אם גם בחייה היא מהוה יד' לאבר.

קישות נטועה בעציץ שאינו נקוב ויצא ממנה חוץ לעציץ, לדעת ר"ש החלק שנמצא בעציץ מקבל טומאה, והחלק שבחוץ אינו מקבל, לפי שנידון כמחובר. נסתפק אביי אם החלק שבחוץ נעשה יד' לחברו. (להלכה קיימא לן כחכמים החולקים על ר' שמעון, שהכל טהור. ולשיטתם אין מקום לספק, שבודאי נעשה יד' לחברתה להביא לה טומאה. ליקוטי הלכות).

המשתחוה לחצי דלעת – נאסרה. נסתפק ר' ירמיה אם חצי האחד נעשה יד לאחד. (וערש"י ותוס' שני פירושים; אם הספק על החצי שנאסר, שאינו מטמא טו"א לר"ש, כיון שאסור בהנאה. או הספק על החצי האחר שלא נאסר, אם הוא מוציא את הטומאה של החצי האסור).
 יחור של תאנה המעורה בקליפתו, באופנים שנחשב כתלוש, נסתפק רב פפא, האם החלק המחובר נשה 'יד' לחלק התלוש.
 אבן בבית המנוגע שהיא משמשת לבית נוסף – נסתפק ר' זירא האם החצי שבבית האחר נעשה 'יד' לחצי האחר.
 כל הספקות עלו ב'תיקו'.

ג. אכל שנפרס ומעורה במקצת – אם כשאוהו באחד מן החלקים עולה עמו חברו – הרי הכל כדבר אחד ונטמא כולו כאחד. ואם כשאוהו הגדול עולה קטן עמו אך כשאוהו הקטן, אין עולה הגדול – לאביי ור' יוחנן, נחלקו בדבר תנאים; לר"מ הרי זה כדבר אחד, ולר"ש אינו כמוהו. ואין חילוק בדבר – לדעת רבי – בין מגע טומאה ממש למגע טבול-יום. (ואולם יש צד בגמרא לחלק, שמודה ר"מ במגע טבול-יום שאינו כמוהו).
 ע"ע בענין זה בקהלות יעקב – טהרות עב.

ד. ר' יהודה אומר שהכשר קודם מחשבה – אינו מועיל. הלכך עולשין שלקטן והדיחן לבהמה ונמלך עליהם לאדם – צריכים הכשר שני. וכן חזר ר' עקיבא להיות שונה. (וכן מסקנת ההלכה. עפ"י רמב"ם; תוס' בכורות י. ד"ה נבלת).
 ולהסבר רב פפא, נחלקו בדבר ר"מ ור"ש במשנתנו.

דפים קכח – קכט

רא. א. מה בין אבר מן החי לבשר מן החי, ומה בין אבר מן החי לאבר מן הנבלה – בבהמות ובשרצים?
 ב. בשר שנחתך מאבר מן החי של בהמה – האם הוא טמא אם לאו?

א. אבר מן החי ובשר מן החי, שניהם אסורים באכילה (וכי ימות מן הבהמה), אלא שהאבר הפורש מן החי טמא ומטמא אדם וכלים, ואילו הבשר – טהור. (שאינו דומיא ד'בהמה').
 אבר הפורש מן החי, בשר הפורש ממנו – טהור. ואילו בנבלה – בשר הפורש טמא. (בבהמה ובחיה – בכזית, במגע ובמשא. בשרצים – בכעדשה, ורק במגע. האבר מטמא בכל שהו).
 בהגדרת 'אבר' לענין זה נחלקו תנאים; לריה"ג, כל שאינו עושה חליפין תמורתו (והוא דבר שלם, שיש בו חשיבות בפני עצמו. תוס'), ואפילו אין בו גידים ועצמות, כגון כליה, ניב שפתים. לר' עקיבא, דוקא אם יש בו גידים ועצמות, אפילו ללא בשר, כגון ארכובה. לרבי, דוקא אם יש בו בשר גידים ועצמות (דומיא דבהמה. וכן פסק הרמב"ם. והכס"מ תמה מדוע לא נפסק כרע"ק).
 לגרסת ריב"א ולפירושו, לא נחלקו בארכובה, כיון שתחילת בריאתה ללא בשר, לא נחלקו אלא בדבר שהיה עליו בשר וחסר. ואפשר שגם דעת הרמב"ם כן – ע' מנ"ח קנט, ד; שלמי שמעון).

ב. בשר שנחתך מאבר מן החי, אין לו טומאה עצמית, (שאינו מטמא אלא 'אבר', כאמור). ואולם אם חישב

עליו לאכילה הריהו מטמא טומאת אוכלין אם נגעה בו טומאה. ובתנאי שהוכשר לקבל טומאה ע"י משקה. ואם הוכשר בעודו מחובר לאבר וגם חישב עליו לאכילה, הרי בשעה שנחתך הוא מקבל טומאה מן האבר. ודוקא לר' מאיר שאמר טומאת בית הסתרים מטמא. (ואף לדעת ר' יוסי החולק וקיימא לן כוותיה. עתוס' שבת קיב: עירובין כד. ד"ה אבל), אם חותך לאט ואינו מתיז בכח בבת אחת (ואין הסכין רחבה) – טמא, כיון שנוגע בזמן ההפרדה. עפ"י תוס' עג. ונראה שזה רק כאשר נשאר מקצת בשר באבר, אבל אם מפריד את כל הבשר, הלא פקעה טומאה מן האבר וא"א לו לטמא הבשר, כמבואר בראשונים כאן).

דף קכט

ר.ב. א. האם יש אפשרות שאוכלין ייטמאו טומאה חמורה לטמא אדם וכלים?
ב. אבר ובשר המדולדלין בבהמה, ומתה הבהמה – האם הם מטמאים?

א. אוכלין אינם מטמאים טומאה חמורה. אבל אפשרי הדבר כאשר אינם משמשים כאוכלין אלא כעץ בעלמא, ואז פקע שם 'אכל' מהם, כגון: בשר שהוא חלק מאבר מן החי; כופת שאור שייחדה למושב הזב; אוכלין שהם תקרובת לע"ז; חיבורי אוכלין שבכלים, כגון בצק שבסדקי עריבה; חלב הכליה שבכפרים, שלא נועד לאכילה אלא כשומר לכליה; סכך העשוי מזרעים – כל אלו אין עליהם שם אכל באותו מצב ואין בהם טומאת אוכלין אלא טומאה אחרת. ואם חזרו להיות 'אכל', צריכים הכשר לקבלת טומאה כשאר אוכלין.

ב. אבר המדולדל בבהמה, ומתה הבהמה – מטמא משום אבמ"ה, שמיתה עושה ניפול, כאילו פרש האבר בחייה. (ואינו מטמא כגבלה. ונפקא מינה לבשר הפורש מן האבר, שאינו טמא). ואילו הבשר המדולדל – אינו מטמא. ואם חישב עליו לאכילה והוכשר, הריהו מקבל טומאת אוכלין, מלבד לר"ש שסובר אכל שא"א להאכילו לאחרים – אינו מטמא טו"א.

ר.ג. א. אבר או בשר או עצם הפורשים מן האדם – האם הם מטמאים?
ב. אבר ובשר המדולדלין באדם – מה דינם בחיי האדם ולאחר מותו?
ג. אבר או בשר או עצם שפרשו מן המת – מה דין טומאתם?

א. אבר מן החי הפורש מן האדם – מטמא במגע ובמשא ובאהל. (עתוס' שדנו על מקור הדבר. וערש"ש). כזית בשר הפורש מאבר מן החי – ר' אליעזר מטמא, ור' נחוניא בן הקנה ור' יהושע מטהרים. (משמע מדברי רש"י שהוא הדין לבשר הפורש מן החי, ר' אליעזר מטמא. ואולם הרש"ש תמה ממשנת עדיות (ו, ב) שלא טימא ר' אליעזר אלא בבשר הפורש מאבר מן החי, אבל בשר הפורש מן החי – טהור. וכן תמה בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קמא, ונשאר ב'צע"ג').
עצם כשעורה הפורש מן החי (או מאבמ"ה) – ר' נחוניא מטמא, ור' אליעזר ור' יהושע מטהרים. (הסיקון בגמרא שתנא קמא דמתניתין סובר כר' אליעזר או כר' נחוניא, לטמא באחד מהם. ואילו ר"ש סובר כר' יהושע ששניהם טהורים. וכן פסק הרמב"ם).

ב. אבר ובשר המדולדלין באדם – טהורים, היות שהם מעורים בו, ואפילו רק כחוט השערה. מת האדם – האבר מטמא משום אבמ"ה, אך לא משום אבר מן המת, (שהמיתה עושה ניפול, כאילו נפל האבר עד שלא מת). והבשר – דינו כדין בשר הפורש מן החי, (ותלוי במחלוקת הנ"ל).

(בתחילה רצו לפרש שר' שמעון מטהר אפילו באבר, אא"כ יש בו כזית בשר. ואולם לפי המסקנא נדחית סברה זו).

ג. אבר, וכזית-בשר, ועצם-כשעורה, הפורשים מן המת – מטמאים במגע ובמשא, כדברי ר' יהושע. ר' אליעזר מטהר באבר מן המת ומטמא בבשר.
(הרמב"ם והרע"ב פרשו שר"ש במשנה מטהר בבשר ובעצם הפורשים מן המת. והרש"ש תמה על כך).
(בטומאת אהל, אין מטמא אלא אבר שלם, אבל אם נחסר ממנו מעט מן העצם, או שנחסר ממנו בשר ולא נשתייר כדי שיכול לעלות ארוכה בחי – אינו מטמא באהל).

פרק עשירי 'הזרוע והלחיים'

דף קל

רד. א. אלו חלקים מן הבהמה ניתנים לכהן, בחולין ובמוקדשין? ומה הדין בקדשים שהוממו? והאם מתנות אלו נוהגות בכל מקום ובכל זמן?
ב. המזיק מתנות כהונה או שאכלן – האם חייב לשלם?
ג. האם מתנות כהונה ניתנות לכל כהן?
ד. מתנות שבאו לידי כהן בטבלם, ובא אחר ולקחן ממנו – מה דינו?
ה. אדם עשיר שהיה עובר ממקום למקום ונצרך ליטול לקט שכחה ופאה – מה יעשה? ומה הדין כאשר הוא בביתו, ונטל לקט-שכחה-ופאה?

א. בבהמת חולין, יש ליתן את הזרוע והלחיים והקבה לכהן, בארץ ובהו"ל, בזמן שהבית עומד על תלו ובזמן שחרב. (ויש ראשונים שנקטו להלכה שאין חיוב מתנות (זרוע לחיים וקבה) בחוצה לארץ. ותלוי הדבר במנהגי המקומות. ע' בראשונים להלן קלו; רש"י שבת י: טשו"ע סא, כא).
במוקדשין (שלמים) – החוזה והשוק בלבד ניתנים לכהן. (אתם – ולא דבר אחר).
קדשים שהוממו – אם מום קבוע קדם להקדשם, הרי הם כקדושת בדיק הבית, וכשנפדו דינם כחולין גמורים, וחייבים במתנות כחולין. אבל אם נפל מום קבוע לאחר הקדשם, כשנפדו פטורים מן המתנות. (כצבי וכאיל – שאין נוהגים בהם זרוע לחיים וקבה).

ב. אמר רב חסדא (וכן דרש מרימר להלכה. קלא:): המזיק מתנות כהונה או שאכלן (בין הבעלים בין אדם אחר) – פטור מלשלם. אם משום מיעוט זה – משמע רק בעודן בעין, (ולטעם זה פטור אף בדיני שמים. ראשונים. ומשמע בגמרא שמ"מ מדת חסידות לשלם. וכן נקט הר"ן להלכה), אם משום שהוא ממון שאין לו תובעים. (וללשון זו יש אומרים שחייב בדיני שמים. וכן פסק הרא"ש, וכ"מ ברמב"ם. וכן נפסק בשו"ע – יו"ד סא, טו).

א. מבואר בגמרא שלדעת ר' אליעזר, חייב לשלם בדיני אדם.
ב. כאשר המתנות קיימות בעינין – הכל מודים שחייב ליתנן לכהן. להלן קלא.
ג. בשו"ת אחיעזר (ח"ג סוס"י סג) כתב, שהאוכל מתנות פטור רק אם נתכוין לגזולן, אבל כסבור שהן שלו וכדו' – חייב משום 'משתרשי'. ובזה יישב כמה קושיות האחרונים).

ג. אין נותנים מתנה לכהן עם הארץ. (לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה'. ואם אין שם כהן חבר או שאינו רוצה לקבל – יתן לעם הארץ ואל ימתין עד שיזדמן לו חבר. תוס' ורמב"ן – כאן ובפ"ד דבכורות; יו"ד סא, ז. ואפילו אם החבר במקום קרוב, אין להמתין עד שיבוא. תשובת בית יעקב קמב – מובא בפ"ת סא סק"ב. וכן אם החבר עשיר ואינו נצרך – יכול ליתן לעני עם-הארץ. תוס' לעיל קד, ואמנם שם מדובר על מתנות דרבנן, אך נראה שה"ה במתנות דאורייתא שהם חולין, שאין שם חשש טומאה. ואף התוס' כאן מודים בדבר – עפ"י מעדני יו"ט; אגרות משה יו"ד ח"א קמד).

ד. מתנות שבאו ליד כהן בטבלן, כגון שבאה הבהמה לידו כפקדון (עפ"י רש"י) – הגזול ממנו או המזיקן – חייב לשלם לו, למ"ד 'מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי', שכבר זכה בהם. (וכן הלכה – ר"ן; ש"ך יו"ד סא סק"ב, וע"ש בפתחי תשובה סק"ב). ודין זה אמור הן בזרוע לחיים וקבה הן בתרומות ומעשרות. (א. ודוקא כשהבהמה בידו לאחר שחיטתה, אבל מחיים – לא, שעדיין לא חל החיוב. פוסקים. ב. יש סוברים שאין חייבים לשלם לו אלא רק לאחר שהורמו המתנות אחר שבאו לידו בטבלם, ולא קודם לכן. ע' שטמ"ק ועוד). ואולם לענין חזה ושוק במוקדשין – פטור. (זוה יהיה משפט – ולא אחר. ופרש"י לפי שאין כל הכהנים שוים בהם שאינו ניתן אלא לאותו בית אב. וע' רשב"א טעם אחר).

ה. בעה"ב עשיר העובר ממקום למקום, ונצרך – נוטל לקט שכחה ופאה. (ואפשר דוקא בכגון שנצרך, אבל אם יצא מלכתחילה לדעת כן – לא התירו לו. ע' שו"ת מהרי"ל קנח, ב). לדעת ר' אליעזר, לכשיחזור לביתו ישלם לעניים כמה שלקח. ומן הדין הוא חייב לעשות כן. (רבא. ואפשר שהוא חייב לצאת בידי שמים ולא בדיני אדם. עתוס'). ולחכמים – פטור, שעני היה באותה שעה. (ואפילו ממדת חסידות אין צריך. כ"מ בגמרא). (וכן לענין צדקה – בעה"ב שאינו במקומו וכלו מעותיו ואין לו מה יאכל – יטול צדקה, וכשיחזור לביתו אינו צריך לשלם, כחכמים. שו"ע יו"ד רנג, ד. וע"ש בש"ך). ועשיר שבביתו שנטל לקט שכחה ופאה באיסור – לחכמים, פטור מן הדין אלא ממדת חסידות, (או אף חייב לצאת ידי שמים מן הדין, כנראה תלוי בשתי הלשונות בדברי רב חסדא. ומ"מ בדיני אדם אינו חייב. עפ"י תוס').

דף קלא

- ה. א. אנסו בית המלך גרנו – האם חייב במעשר כנגד מה שנטלו?
ב. מתנות שהן נכסי כהן – האם יכול לעשות בהן כל צרכיו ולהחליפן ולקנות בהן כל דבר?
ג. האם לוי חייב במתנות כהונה?
- א. אנסו בית המלך גרנו – אם בחובו, חייב לעשר, שהרי ע"י נטילתם נפטר חובו, נמצא פורע חובו ממעשרותיו. ואולם אם נטלו ממנו על חנם – פטור מלעשר.
- ב. מנו חכמים את המתנות שהן נכסי כהן, לומר שעושה בהם כל צרכיו וקונה בהם אף דברים שאינם אכל, וכגון עבדים ובהמה טמאה, וכן כל דבר שאינו בר-סחורה, כמו ספר תורה. ובעל חוב נוטלן בחובו ואשה בכתובתה.

ג. מסקנת הסוגיא שמחלוקת תנאים היא, האם הלויים חייבים ליתן זרוע לחיים וקבה לכהן. (הדבר תלוי בשאלה אם נקראו הלויים 'עם' ונכללים במאת העם, אם לאו). רב הסתפק בהכרעת ההלכה, הלכך מספק אין להוציא מהם. וכן דרש מרימר להלכה. (ואם תפש הכהן מידו – מחלוקת הראשונים אם מוציאים מידו של התופש אם לאו. ע' יו"ד סא, כג.)
 אבל ראשית הגז, (שאינן כתוב שם 'עם') – ודאי חייבים. וכן בכל המתנות שיש בהן קדושה ואסורות לזרים, כגון תרומה וחלה – מוציאים מהם.
 ומעשר ראשון – גם לפי הדעה שעזרא קנסם שלא יקבלו מעשרות אלא הכהנים בלבד – הם עצמם אינם חייבים ליתן לכהן.
 (בעל לזיה – חייב במתנות. מנ"ח תקו, יב.)

ר. א. אלו הן מתנות עניים שבפירות ובתבואה?

ב. האם יש זכות לבעלים לתת מתנותיו לעני או לכהן מסוים, או חייב ליתן לזה הבא ראשון ליטול?
 ג. האם העני חייב במתנות עניים?

א. ארבע מתנות בכרם: עוללות, פרט, שכחה ופאה (וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט; כי תבצר כרמך לא תעולל אחריו – הרי שכחה; פאה בכרם – נלמדת מזית).
 שלש בתבואה: לקט שכחה ופאה (ובקצרכם... לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט; כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה, לא תשוב...)
 שנים באילן: שכחה ופאה (כי תחבט זיתך לא תפאר אחריו; 'לא תפאר' – לא תטול פארותיו. 'אחריו' – זו שכחה).
 (א. שיטת הר"ש (פאה א, ד) והתוס' (ר"ה יב. שבת סח. וכ"כ הרשב"א שם), שבשאר פירות, מלבד דגן כרם וזיתים, אין חיוב פאה מן התורה אלא מדרבנן. ואולם מדברי הרמב"ם נראה לכאורה שגם קטנית ושאר פירות האילן בחיוב פאה מן התורה. וכ"כ הרמב"ן (בשבת שם). וע"ע חו"א יו"ד רג, א.
 ב. ע' שנות אליהו (פאה ז, ב) שיש לקט בזית. ותמהו על כך מסוגיתנו ומפסק הרמב"ם. ע' פאת השלחן ד, לה; מאורות הגר"א – פאה שם).
 מעשר עני – נוהג בכלן.

ב. בלקט שכחה ופאה נאמר לשון 'עזיבה', (או 'תהיה' – יהא בהוויתו מאליו, בעזיבה), הלכך אין בהם טובת הנאה לבעלים, וכל עני שבא ראשון ונטל – זכה. (וכתבו התוס' והר"ן כאן, שאעפ"כ אינו חייב ליתן לכתחילה לזה הבא ראשון. אך אם נטל – אי אפשר להוציא ממנו. ואולם הרמב"ם (מתנות עניים א, ה). וע' בהל' תרומות יב, טו) כתב, שכל עני בא ונטל על-כרחם של הבעלים. וע"ע בדבריו בפ"ו הי"א. – מנ"ח תעד, ב. וכן משמע מלשון הרמ"א (יו"ד סא, כח). ואולם הגר"א שם נקט כהתוס'. וע' חו"א (יו"ד רב, ט) שנקט שם מצות הבעלים לתת לעני הבא ראשון, הגם שאין זכות לעני הראשון. ועוד הוכיח שם מהתוס' בב"מ (ו: ד"ה והא), שהבא ראשון יכול ליטול בע"כ של הבעלים, וכדברי הרמב"ם).

אבל מעשר עני המתחלק בבית, (להוציא זה המתחלק בגרנות. ראשונים) – טובת הנאה לבעלים, וזכותו ליתן לעני אשר יחפוץ, (ויכול חברו ליתן לו דבר מועט כדי שיתן לפלוני עני קרובו). וכן במתנות כהונה – טובת הנאה שייכת לבעלים. לפי שכתוב בהן 'נתינה' ולא 'עזיבה'. (ואולם אם בא ליד כהן ונתכוין לזכות, הרי הוא שלו לגמרי, ואף להתוס'. מהגר"ח קניבסקי שליט"א.)

ג. עני חייב במתנות עניים, הן בלקט-שכחה-ופאה (ולקט קצירך לא תלקט - לעני... כלומר, אזהרה זו נאמרה גם לעני), הן במעשר-עני (גזרה שוה לגר לגר משאר מתנות). (יש מי שצדד שאין העני חייב ליתן מ"ע לעני אחר אלא בזה המתחלק בתוך הבית, שכתוב בו לגר, אבל לא במתחלק בגרנות. עפ"י קובץ שעורים פסחים לה. בישוב דהתוס' שם).

דף קלב

- רז. א. מתנות כהונה - האם הן ניתנות לכהנות?
ב. בכור שנתערב בבהמות חולין - מה דין המתנות?
ג. עם מי הכהן דן ותובע את המתנות, עם הטבח או עם בעל הבהמה?
ד. בהמה שהכהן שותף בה - האם חייבת במתנות?
ה. טבח שהוא כהן - האם חייב במתנות?
ו. לכמה כהנים המתנות מתחלקות?
ז. כיצד יש לאכול מתנות כהונה?
ח. האם מותר לאכול מבשר בהמה שלא הורמו מתנותיה?
ט. כהן שאינו בקי בדיני המתנות - האם הן ניתנות לו? ומה דינו של כהן שאינו מודה בעבודה?
א. עולא היה נותן מתנות-כהונה לכהנת, גם כאשר היא נשואה לישראל. ואפשר ליתן לבעלה. (ואם אין רצונה בכך - דנו אחרונים לומר שאינו יוצא ידי חובתו בנתינה זו. ע' יד אפרים ופמ"ג יו"ד סא). וכן נהגו רב כהנא, רב פפא, רב יימר ורב אידי בר אבין, שהיו אוכלים בשביל נשותיהם הכהנות. וכן נפסק להלכה. (טעמו של עולא, ש'כהן' משמע גם כהנת. ואולם לדבי ראב"י 'כהן' משמע למעט נקבות, אלא שבזרוע לחיים וקבה נתרבו הכהנות ממיעוט-אחר-מיעוט, אך שאר מתנות ניתנות לזכרים בלבד).
דבי ר' ישמעאל תנא: 'כהן' - ולא כהנת.
(כתבו ראשונים שפדיון בכור אינו ניתן אלא לזכרים, שנאמר שם לאהרן ולבניו. ויש חולקים).
כל זה אמור במתנות המותרות לזרים, אבל תרומה וכד' - אינה ניתנת אלא לכהנים.
ב. בכור (שפטור ממתנות) שנתערב במאה בהמות חולין - בזמן שמאה שוחטים את כולן - פטורים, שכל אחד יכול לומר: הבא ראיה שבהמה זו חולין ואתן לך מתנותיה. אך זה רק כאשר נפל בבהמה מום קבוע והיא שייכת לישראל (כגון שכבר בא ליד כהן ומכרו לישראל), שאם הוא בכור - אינו ניתן לכהן, אבל בלא"ה, חייב ליתן המתנות מ'מה נפשך', אם משום דין מתנות אם משום בכור.
בזמן ששוחט אחד לכולן - פטור ממתנות של אחד מהן, וחייב בכל השאר.
(והוא הדין לבהמת מעשר שנתערבה במאה (לקוטי הלכות בכורות ס).
ג. אמר רבא: דין הכהן עם הטבח. (ואולם אם הטבח נתן לבעלים או שמכרן לאחר - אין חיוב על הטבח אלא על הבעלים. רשב"א.
אעפ"י שהדין עם הטבח, מסתבר שטובת הנאה - לבעלים. ר"ן).
ד. כהן שיש לו שותפות בבהמה - פטורה מן המתנות. (מאת העם - ולא מאת הכהנים). וצריך לסמן זאת בבהמה (כדרך שהיו רגילים), שיש בה שותפות ופטורה היא מן המתנות - כדי שלא יחשדוהו ברשע.

ה. טבח שהוא כהן – חייב במתנות (מאת זבחי הזבח). ואם יש לו חלק בבהמה, חייבוהו לאחר שתיים ושלוש שבתות ששוחט בקביעות, או אף מיד – אם קבע חנות. (כן משמע בתוס'. ושיטתם שמן התורה הוא פטור אלא חייבוהו חכמים כששוחט בקביעות, משום מראית העין. ואולם מרש"י משמע שמן התורה הוא חייב כאשר שוחט עבור אחרים, הגם שהבהמה שלו. ובפוסקים מ' שאין חילוק בין יש לו לכהן הטבח חלק בבהמה בין אין לו, לעולם חייב כששוחט בקביעות. וצ"ב.)
ואם אינו מפריש מתנות לכהן אחר (וכן שאר כל אדם שנמנע מלתת) – יהא בשמתא. ואם עומד בחרם – קונסים אותו בדרך כולה או בגלימא. (ובזמן הזה שאין לנו אלא 'כהני חזקה', אפשר שאין לחייב או לכוף על המתנות. ע' כרתי ופלתי יו"ד סא ס"ו; חזון איש ז (א), ג.)

ו. אמר רב חסדא: זרוע לאחד, קבה לאחד, לחיים לשנים. ואולם בשור הגדול ניתן לחלק כל עצם לשנים, כדרך שנהגו במערבא, לפי שאבריו גדולים ויש בכל חלק מתנה חשובה, אבל בהמה דקה אין די בכך, לפי שצריך נתינה יפה. (ונתן לכהן).

ז. מתנות כהונה יש לאכלן בחשיבות (למשחה – לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים). ואכילת צלי בחרדל היא אכילה חשובה יותר. ואולם אם נהנה וטוב לו יותר באופן אחר – אוכל כמו שטוב לו. (שהוא דרך גדולה וחשיבות לגביו. רמב"ן ועוד, וערא"ש. והתוס' כתבו 'כול' לאכול כדרך שהוא חפץ, ויש במשמע שאם אוכל צלי אף כשאוהב שלוק, הוי דרך גדולה.)

ולענין אכילה לנכרי ולכלבים – ע' יש"ש כאן יא; ש"ך סא סק"ה; אבי עזרי בכורים ט, כב.
רש"י (ביומא יד. ובפי' רבנו אליקים שם) כתב שאין לאכול קדשים כשהוא נתון בצער [דרשות]. והתוס' שם חולקים.)

יש שכתבו שאין דין 'למשחה' אלא בבשר ולא בתרומה וכדו'. עתוס' בכורות כו. ויש חולקים, שנאמר בכל המתנות, וכן הוכיחו אחרונים. תוס' זבחים עה: וע' סוטה טו. ורש"י מנחות נח. – לענין מנחות, ובירושלמי תרומות ה, א ובכורים ב, א – לענין תרומה.)

ח. רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה, והאוכל ממנה – כאוכל טבלים. והסיקו שאין הלכה כן.

ט. מסקנת הגמרא (דלא כרב חסדא) שנותנים מתנות לכהן שאינו בקי בהן, אבל לא לכהן שאינו מודה בעבודה – שאין לזה חלק בכהונה.

וכן אמר רב: כל כהן שאינו יודע ליטול חוטים (= כלי דם) שבלחי, האסורים משום דם – אין נותנים לו מתנה. ודחו זאת, שאין צריך ליטלם לפי שהדם יוצא בצליה או ע"י חיתוך ומליחה.

דין המתנות בכלאים ובכוי – ע' לעיל עט-פ.

דף קלג

- רח. א. האם יש לו לכהן לחזור אחר המתנות ולחטפן, או לבקש בפה, או להמנע מכך?
ב. האם הכהן יכול לזפות המתנות לאדם אחר, טרם הגיעו לידי?

ג. ישראל שיש לו שותפות בבהמה עם נכרי – האם צריך לרשום (- לסמן) הדבר, כדי לפרסם שהבהמה פטורה מן המתנות? ומה הדין בפסולי המוקדשין הפטורים מן המתנות?
ד. איזו שותפות (של כהן או של נכרי) פוטרת מן המתנות ואיזו שותפות אינה פוטרת?

א. אין לכהן לחטוף מתנות (ונתן – ולא שיטול מעצמו. ומשמע בגמרא שבזיון מצוה הוא), ואף לא לשאול בפה (ועל בני שמואל ששאלו בפיהם, נאמר ויטו אחרי הבעע). יתר על כן, אמרו גבי חלוקת לחם הפנים שהצנועים מושכים את ידיהם והגרגרנים חולקים, ובשל כך נמנע אביי מליטול מתנות כהונה (שלא ייקרא גרגרן. וגם שמא יש כהן אחר הנצרך יותר ממנו, ואף שלא היה אביי עשיר. תוס', מלבד פעם אחת בשנה, בערב יום הכיפורים שהמתנות בו רבות – כדי שיהא מוחזק ככהן).
ואולם אמרו (ל'אבע"א' – להלן קלד), שאדם חשוב (כגון הממונה לראשות ישיבה. רש"י), יכול לקדם ולזכות במתנות, כי כן ראוי לו, לגדלו ולהעשירו, אם משלו אם משל אחרים.

ב. רב יוסף אמר שהכהן המוכר בעיר, אשר רגילים ליתן לו מתנות ('מכרי כהונה'), יכול לזכות לת"ח שמצבו דחוק, אף אם לא הגיעו לידו. ודוקא אם עושה כן מרצונו החפשי ואינו כפוף למקבל המתנה. ודוקא לאדם שהוא עני ודחוק.

(מדברי רמב"ן ורשב"א נראה שיכול הכהן ליתן אף לטבח צורבא-מרבנן שדחוקה לו השעה. ובפתחי תשובה בשם רדב"ז לא כתב כן. עפ"י חזו"א קפד, ג).

ג. המשתתף עם נכרי בבהמה – אם ניכר הדבר ע"י שהנכרי יושב בחנות באופן שניכר שהוא שותף בבהמה, (שהוא צועק תדיר לטבח אל תתנם בכך אלא בכך והכל יודעים שיש לו חלק בה), או אם יושב על הקופה, שניכר שהוא שותף (כי לולא כן, לא היה מפקידו לנכרי לשמור מעותיו, שאין אמונה בהם) – אין צריך לרשום. אבל בלאו הכי – צריך.

כיוצא בדבר בהמת פסולי המוקדשין הפטורה מן המתנות – אם ניכר ע"י אופן מכירתה שהיא של פסוה"מ, והיינו בבהמת בכור ומעשר, שנמכרים בבית ולא באטליו – אין צריך לרשום, אבל שאר פסוה"מ שנמכרים ונשחטים באטליו ונשקלים בליטרא – צריך לרשום, לפרסם שהיא פטורה מן הדין.

ד. מסקנת הגמרא (כרב הונא, דלא כחייא בר רב), ששותפות הכהן או הנכרי באבר מסוים בבהמה, אפילו שותפות של אחד-ממאה, פוטרת המתנה של אותו אבר, אבל אינה פוטרת שאר המתנות שאין לו בהן שותפות.

ואפילו כהן שאמר לישראל, הראש שלך ושאר הבהמה שלי – חייב ליתן את הלחי לכהן, הגם שעיקר הבהמה שייכת לכהן, היות והולכים לעולם אחר חיוב המתנה המסוימת.

ט. אלו הן מתנות הכהונה?

עשרים וארבע מתנות כהונה; עשר במקדש, ארבע בירושלים ועשר בגבולים:
עשר שבמקדש – חטאת, חטאת העוף, אשם ודאי, אשם תלוי, זבחי שלמי ציבור, לוג שמן של מצורע, שתי הלחם, לחם הפנים, שירי מנחות, מנחת העומר.
ארבע שבירושלים – הבכורה (- בכור תם, אבל בע"מ נאכל בכל מקום), הבכורים, המורם מן התודה ומאיל נזיר, עורות קדשים.

עשר שבגבולין – תרומה, תרומת מעשר, חלה, ראשית הגן, מתנות (– זרוע לחיים וקבה), פדיון הבן, פדיון פטר חמור, שדה אחוזה (שהקדיש ולא גאל, ומכרה הגזבר לאחר ויוצאת ביובל), שדה חרמים, גזל הגר. (החשיב התנא המורם מן התודה והמורם מאיל הנזיר כמתנה אחת, וכן זרוע לחיים וקבה החשיבן כאחת, הגם שהן מתנות נפרדות – לפי שדומות זו לזו).
כולן ניתנו לאהרן ולבניו, בכלל ובפרט וב'ברית מלח'.

דף קלד

- ר. א. כהן שמכר בהמה לישראל ואמר במכירתו: 'חוץ מן המתנות' או: 'על מנת שהמתנות שלי' – מה דין המתנות?
ב. הקונה בשר מחברו והיו בו מתנות כהונה – האם חייב ליתנן לכהן, והאם מנכה למוכר מדמי המקח, או שמא דינו של הכהן עם המוכר-הטבח? ג. מהי שעת חלות חיוב המתנות ומהי הנפקותא המוזכרת בסוגיא?
ד. מה הדין בספק מתנות-כהונה ומתנות-עניים?
ה. כאשר אין מצוי כהן או עני לקבל המתנות – כיצד יש לנהוג בהן?
ו. האם מוטל חיוב על הבעלים להמציא את התרומה לכהן, או הכהן הוא שיוצא אל הגורן ליטול תרומותיו?
א. כהן שמכר לישראל ושייר המתנות לעצמו, כגון שאמר 'חוץ מן המתנות' – המתנות שלו ואינן ניתנות לכהן אחר.
אמר 'על מנת שהמתנות שלי' – נחלקו שתי ברייתות אם לשונו מתפרשת כשיור, ופטור, אם אינה כשיור אלא כתנאי, והקונה נותנן לכל כהן שירצה. (ואף אם נתן לכהן אחר, לא בטל המקח – או משום שמדובר כשהתנו כן בפירוש שלא ייבטל המקח אם יתן לאחר, או אף בלא"ה, משום שהוא כמתנה על מה שכתוב בתורה, שתנאי בטל ומעשה קיים. עפ"י תוס').
הרמב"ם פסק לענין מתנות שעל-מנת לאו שיורא. וכבר עמדו האחרונים מדבריו שבהלכות מעשר. עש"ך פר"ה וכו"פ – יו"ד סא; נתיבות המשפט – ריב; קהלות יעקב – לח).
- ב. אם קנה בני מעיים של פרה, והקבה בתוכם – נותן את הקבה לכהן ואינו מנכה למוכר מן הדמים, שהרי ידע מראש שהקבה בתוכם ואינה כלולה במכירה, שהרי היא ניתנת לכהן. אבל אם קנה במשקל, והיו בתוכם מתנות כהונה – נותנן לכהן ומנכה לו מן הדמים.
ואולם אם הטבח שקל ונתן לו – לדעת רב, יכול הכהן לדון עם הטבח, לפי שגזל את המתנות ונתנן לאחר. ולדעת רב אסי, מתנות כהונה אינן נגזלות, ואין לו דין אלא עם הלוקח.
(והלכה כרב, שמתנות כהונה נגזלות. ואם יכול לדון עם הלוקח – מרש"י ותוס' משמע שיכול. ואולם הרמב"ם כתב שהלוקח אינו חייב ליתנן לכהן. וכ"ה בשו"ע).
- ג. חיוב נתינת המתנות חל בשחיטת הבהמה. הלכך גר שנתגייר והיתה לו פרה, נשחטה עד שלא נתגייר – פטור. משנתגייר – חייב.
- ד. ספק מתנות כהונה או מתנות עניים – אמר רבא: אם יש חזקת פטור, (לאו דוקא, אלא כל שיש ספק בעיקר החיוב, בעיקר המצוה. חו"א) – פטור. כגון גר שנתגייר, ספק קודם שנשחטה פרתו ספק אחר שנשחטה – המוציא מחברו עליו הראיה. וכל שיש חזקת חיוב – חייב (כגון ספק לקט – לעניים, שנאמר עני ורש הצדיקו – צדק משלך ותן לו).

וכל זה אמור במתנות שעניינן ממוני גרידא, אבל בספק איסור – לחומרא, הלכך עיטת גר שנתגייר, ספק אם נעשית עיסה קודם הגירות ספק לאחר הגירות – חייבת בחלה. וכיוצא בזה בספק בכור בהמה טהורה או בפטר-חמור – למ"ד אסור בהנאה עד שנפדה – חייב לפדותו בשה, (וחיוב עריפה מספק – אינו ברור. ע' רמב"ם בכורים יב, טז; תוס' בכורות ט: שבט הלוי – ח"ה, קונטרס המצוות – יא). אבל ספק פדיון הבן או ספק בפדיון פטר חמור – פטור מליתנם לכהן.

(יש אומרים שלפי המסקנא יש חילוק בין מתנ"ע למתנ"כ. ע' בשו"ת ר"י מסלוצק סו"י ג).

ה. מבואר למסקנא, שמתנות שיש בהן דין 'נתינה' – אם אין מקבל המתנה מצוי, מוטל על הבעלים להפרישן ולשמרן או להעלותן בדמים – מפני הפסד כהן. אבל לקט שכחה ופאה שנאמר בהם תעזוב – אם אין עניים מצויים, נוטלם לעצמו. (לעני ולגר תעזוב אתם – ולא לעורבים ולעטלפים).

(נראה, שאם היו עניים והניח לקט, והלכו להם העניים – מעלה אותם בדמים. וצריך עיון. עפ"י חו"א יו"ד רב, י).

ו. אין מביאים תרומה מהגורן לעיר ולא ממדבר לישוב. כלומר, אין ישראל צריך לטרוח בכך אלא הכהן הולך ומביאה. ואם אין שם כהן – שוכר פרה ומביאה, (וכנ"ל).

ריא. א. איזהו 'זרוע' האמורה במתנות חולין ובגזיר? ומה דין עורה?

ב. איזהו 'שוק' שבמתנות המוקדשים?

ג. איזהו 'לחי', ומה כלול בנתינת הלחיים?

ד. מה כלול בקיבה הנתינת לכהן?

א. 'הזרוע' – הזרוע הימנית (הזרוע – המיומנת; ויקח רמח בידו – זוהי יד ימין שעושים בה מלחמה; שוק הימין... תתנו). מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד כף היד – כלומר עד עצם הכתף.

מקום שנהגו למלוג בעגלים, (שמולגים הבשר עם העור ברותחין, ואוכלים גם את העור) – לא יפשיט את העור. (ומשום מנהג עין יפה הוא, אבל מדאורייתא – אין העור בכלל הזרוע. – כ"ה לפרש"י, אבל לפי גרסת הר"ף משמע שמדאורייתא עור הזרוע ניתן לכהן. עפ"י ראשונים).

וכן זרוע בשלה האמורה בנוזר – הן שתי העצמות הנזכרות, מפרק הארכובה עד הכתף.

(א. זהו לפי פרש"י. וכן נקטו הפוסקים האחרונים להלכה. (ע' פמ"ג וערוה"ש ועוד). ואולם יש מי שכתב על פי פירוש הרמב"ם, שהזרוע היינו הארכובה הנמכרת עם הראש, שהיא העצם התחתון, עם העצם האמצעית. ע' בהרחבה ב'עלה יונה' עמ' קמו).

ב. לדעת התו"ט, ר' יהודה שחולק בשוק, חולק גם בזרוע, ולשיטתו אינה אלא עצם אחת. ואולם בפירוש ר' יהונתן מפורש שר' יהודה מודה בזרוע. וכ"כ הרש"ש).

ב. לתנא קמא, ה'שוק' מקביל ל'זרוע', דהיינו מפרק הארכובה עד עצם הקולית. ר' יהודה אומר: רק עד סובך של רגל, (הוא הפרק שלמטה מעצם הקולית), דהיינו העצם האמצעית שברגל בלבד. (כ"ה לפרש"י. ועתוס' מנחות לו. ד"ה קבורת).

ערש"י בפירוש התורה (צו) שנקט כר' יהודה. ובסמ"ג (עשה, קפג) תמה על כך).

ג. 'לחי' – מפרק הלחי (שאצל הצדעיים) עד פיקה של גרגרת (– 'שיפוי כובע'), שהוא תחילת הקנה. כלומר, לחיים התחתונות עם הלשון. ואף הצמר שבראש הכבשים ושער שבזקן התישים בכלל (והלחיים). וכל שכן העור.

ד. 'זקבה' – להביא החלב שעל גבי הקבה והחלב שבתוכה. אלא שהכנים נהגו בו עין יפה ונתנוהו לבעלים.

דף קלה

ריב. האם חיוב נתינת ראשית-הגז קיים באופנים דלהלן?

א. המקדיש צאנו למזבח או לבדק הבית.

ב. הקדיש הבהמה מלבד הצמר שעליה.

ג. הקדיש את צמרה בלבד.

ד. בהמת השותפין.

ה. ישראל ונכרי שותפים בבהמה.

א. אין חיוב 'ראשית הגז' במוקדשין, אם מצד הסברה אם מן הכתוב; –

הרי אסור לגזוז בהמת קדשים. ואפילו קדשי בדק-הבית שמותרת גזיזתם מן התורה ואסורה מדרבנן, אם עבר וגזו – פטור מליתן לכהן, מפני שהגזיזה בעצמה מוקדשת, ואינה שלו ליתנה לכהן. ואין חייב לפדותה וליתנה לו – אם משום שכדי לפדותה צריך 'העמדה והערכה' (בשעת הפדיה דוקא. תוס'), והלא הצמר אינו בר הכי. ואפילו למ"ד קדשי בדק הבית אינם בכלל העמדה והערכה, נתמעט מצאנך – ולא צאן הקדש.

ב. הקדיש הבהמה חוץ מגזיזתיה – אסור לו לגזוזה, שע"י הגזיזה היא נכשלת. ואם שייר גם את הכחש הזה בהקדשתו ('חוץ מגזיזה וכחישה') – בקדושת מזבח, אין מועיל שיורו כלום, שפשטה קדושת-הגוף בכולה. ובקדשי בדק הבית – לר' מני בר פטיש משום ר' ינאי, פטור, משום צאנך ולא צאן הקדש. (אבל רבא אינו דורש כן. ולדבריו יצא שחייב, כיון שהגזיזת שלו. עפ"י תוס').

ג. הקדיש את הצמר שעל הבהמה – פטור. (גז צאנך תתן לו – מי שאינו מחוסר אלא גזיזה ונתינה. יצא זה שמחוסר גזיזה פדיה ונתינה).

ד. בהמת השותפים – חייבת בראשית הגז. (וכן פסק הרמב"ם, אלא שכתב שאינם חייבים עד שיהא שיעור לכל אחד. וע' מנ"ח – תקח, י; חזו"א – רד, ב; חדושי הגר"ח – בכורים י, יד; אבי עזרי שם. וצ"ע בתשובת הרשב"א ח"א תקכו, בסופה). ור' אלעאי פוטר. (צאנך. אבל חכמים אינם ממעטים מצאנך – לרבא – אלא שותפות נכרי).

ה. שותפות נכרי בבהמה – פוטר. (אם מצאנך – לרבנן, אם מהקש לתרומה – לר' אלעאי, לל"ק).

דפים קלה – קלו

ריג. א. האם המצוות דלהלן קיימות בדברים שהם בבעלות שותפים? – הפרשת תרומות ומעשרות, חלה, פאה, בכור-בהמה-טהורה, מזוזה, מתנות (זרוע לחיים וקבה), ביכורים, ציצת, מעקה.

- ב. מה הדין בדברים הנזכרים, בשותפות עם נכרי?
ג. אלו דרשות דרשו מלשון-יחיד שבמצוות הנ"ל (דגנך; ביתך וכו'), ואלו נדרשו מלשון-רבים (בגדיהם; ארצם וכו')?
ד. האם ראשית הגז הוקשה לתרומה, ומהן הנפקות הנובעות משאלה זו?
ה. האם מצות ראשית הגז נוהגת בחוצה-לארץ, והאם היא נוהגת בבהמה טרפה?
ו. חומר בזרוע לחיים וקבה מראשית הגז – כיצד? והאם יש חומר בראשית הגז ממתנות?
א. רבא אמר שכל המצוות הנ"ל, נוהגות גם בשל שותפין, ואפילו ר' אלעאי הפוטר בהמת השותפין מראשית הגז, מודה בהן. ואולם רב ביבי בר אביי ורב חנינא מסורא דחו זאת, שמצינו לר' אלעאי שפטר בהמת השותפין מבכורה וממתנות ומתרומה. (ואמנם לא מצינו שר' אלעאי חולק על שאר הדברים, ונחלקו המפרשים בדבר).
אבל לחכמים החולקים על ר' אלעאי – ודאי שכל המצוות האמורות נוהגות בשל שותפין. (וכן הלכה).
- ב. שותפות עם נכרי – בתרומה ובמעשר – ר' אלעאי פוטר. ורבי ורשב"ג מחייבים, (וכן רבנן דר' אלעאי – ללשנא בתרא).
חלה – דינה כדין תרומה. ראשית – ראשית. (לקוטי הלכות).
מתנות, פאה ובכור – פטור.
(בית ששופים בו ישראל ונכרי – יש פוטרם ממוזזה. הגהות מרדכי, תשמ"א; רמ"א יו"ד רפו. ויש מחייבים רשב"א וריטב"א כאן.)
וכן בציצית – נחלקו הדעות אם בגד המשותף לישראל ולנכרי חייב בציצית אם לאו. ע' בפוסקים – או"ח יד.
ובביכורים – כתב המהרש"ל (יש"ש כאן, ב) ששותפות עם נכרי חייב. וכ"כ באור שמה – בכורים ב, ח בדעת הרמב"ם. וע' חדושי הר"ן.
- ג. ראשית דגנך (בתרומה) – לר' אלעאי, למעט שותפות נכרי. לרבנן (ל"ב) – למעט דיגון נכרי או דגן של נכרי (ע' שני פירושים ברש"י). תרומתכם (כ"ג) – לרבות פירות של שותפין. (כן דרש רבא לר' אלעאי, אך יש סוברים שכל שותפות פטורה לר' אלעאי, כנ"ל. והכל ממועט מדגנך. ותרומתכם – דכולהו ישראל. כ"ג.)
מעשר דגנך – למעט שותפות נכרי. מעשרתיכם – לרבות שותפות (לרבא, וכנ"ל. אבל לפי מה שהסיקו לר' אלעאי, נתמעט גם שותפות ישראל, כתרומה. ע' חזו"א רד, ג).
ערסתכם (בחלה) – כדי עריסותיכם, לימד על שיעור חלה כעיסת מדבר, עומר לגולגולת. (אבל לענין שותפות – אין צריך, שנלמד ג"ש מתרומה).
שדך (בפאה) – למעט שותפות נכרי. ובקצרכם את קציר ארצכם – לרבות שדה השותפים.
בבקרך ובצאנך (בבכור) – למעט שותפות נכרי. לר' אלעאי, לרב ביבי בר אביי – למעט כל שותפות. ובכרת בקרכם וצאנכם – לרבות בהמת השותפין. ולר' אלעאי (לרבב"א) – אינו בא לרבות אלא לשון כללית לכלל ישראל.
ביתך (במוזזה) – דרך ביאתך, בימין. ימיכם וימי בניכם – אף בית השותפין חייב.
זבחי הזבח (במתנות) – הדין עם הטבח. (וזבחי – אורחיה דקרא הוא. רש"י. אבל לענין שותפות אין צריך קרא, שיש ללמוד ג"ש מתרומה).

ארצך (בביכורים) – למעט חוצה לארץ, (דהוה אמינא להקישם לבשר-בחלב). בכורי כל אשר בארצם – להביא שותפים.

כסותך (בציצת) – למעט טלית שאולה. על כנפי בגדיהם לדרתם – אף בגד השותפים.
 לגגך (מעקה) – למעט בתי כנסיות ובתי מדרשות, (שאינם מיוחדים לפרטיים, ואינם בית-דירה). כי יפל הנפל ממנו – משמע כל שראוי ליפול, גם בית של שותפים.
 (על לשונות יחיד ורבים בשאר מצוות – ע' תוס' סוכה כז; שו"ת הרשב"א ח"ד כח).

ד. ר' אלעאי מקיש ראשית הגז לתרומה (נתינה נתינה). והכמים, (וכן דעת משנתנו) אינם מקישים. הנפקותות: חיוב ראשית הגז בחו"ל; הרמה משנה זו על שנה אחרת; צמר הגדל בפטור (כגון אצל נכרי) האם הוא נפטר כאשר נלקח ע"י ברחיבוא, (כשישראל קנה את הבהמה עם צמרה); הרמה ממין על שאינו מינו; האם צריך ששיריה יהיו ניכרים או אין צריך שיויר – כל אלו ההגבלות קיימות בתרומה, ולדעת ר' אלעאי, הוא הדין לראשית הגז.
 (ואעפ"י שנהגו עתה כר' אלעאי, כדלהלן, זהו רק לענין חוצה-לארץ, אבל הלוקח מנכרי בארץ ישראל, יש לנו להורות שחייב, וכן האומר כל גיזי – ראשית, יש להורות שדבריו קיימים. כס"מ. הובא בלקוטי הלכות. והגרע"א נסתפק בדבר. ובמנ"ח (תקח, כ) נקט בפשיטות שאפשר להפריש ראשית הגז ממין על שאינו מינו. וצ"ב מדוע פסק כרבנן לקולא, והלא נהגו העם כר' אלעאי, ודאי יש לחוש עכ"פ לשיטתו.
 עוד חידש שם, שאפשר להפריש מגז שכבר נתנו ממנו ראשית לכהן, לגז שלא נתנו, ואין לחוש משום 'מן הפטור על החיוב' כבתרומה. וכן כתב שאפשר להפריש שלא מדעת בעלים או ע"י נכרי, שאין זה כתרומה שצריך לדין 'שליחות'.
 לאחר גיות חמש צאן, מרים ראשית הגז לכהן, גם על שאר הצאן שעדיין לא גזו. ע' תוספתא כאן; שו"ע יו"ד שלג, יא; שו"ת שבט הלוי ח"ח רנ).

ואולם לדעת הכל יש כמה הלכות שאעפ"י שנוהגות בתרומה אינן בראשית הגז – תרומה טובלת; תרומה במיתה (לזר האוכלה במזיד) ובחומש (בשוגג); יש אחריה מעשר ראשון ושני – משא"כ בראשית הגז. (וראשית גז צאנך תתן לו – אין לך בו אלא מראשיתו ואילך; ומתו בו כי יחללהו – ולא בראשית הגז; ראשית (מיותר, בפרשת ראשית-הגז) – אין לך בו אלא ראשית בלבד).

ה. חיוב ראשית הגז בחו"ל (כשהגזיזה נעשית שם. ואפשר אפילו אם רק גדל בחו"ל, אך אם ננקוט שפירות חו"ל שבאו לארץ ומירחן חייבים בתרומות, ה"ה אם גזון בארץ. ובלא"ה י"ל ששונה ראשית הגז שאין יניקתן מחו"ל כפירות. עפ"י חזו"א רד, ג) – מחלוקת חכמים (וסתם משנתנו) ור' אלעאי, כנ"ל. ואמר רב נחמן בר יצחק: עתה נוהגים העולם כר' אלעאי, לפטור ראשית הגז בחו"ל.

בהמת טרפה – ר' שמעון פוטר מראשית הגז. ('צאן' 'צאן' ממעשר בהמה), ואילו חכמים מחייבים. (וכן פסק הרמב"ם. והר"ן צדד שהלכה כר' שמעון, וכתב שכן משמע מסתימת דברי הר"ף).

ו. חומר במתנות מראשית הגז – שהן נוהגות בבקר ובצאן, במרובה ובמועט וראשית הגז אינו נוהג אלא במין הכבשים ובמרובה, כדלהלן. לקח גז צאנו של עובד כוכבים – פטור, (שהרי הצאן אינו שלו, וכתביב צאנך). אבל לקח מתנות – חייב.
 יש חומר בראשית הגז שנוהג בטרפה, משא"כ מתנות (לכהן – ולא לכלבו) – ור' שמעון חולק וסובר שאין נוהג בטרפה.
 (חומר נוסף, לדעת התנא שלויים פטורים במתנות – חייבים בראשית הגז, (כדלעיל קלא).

דף קלז

- ר"ד. א. אלו סוגי גיזות חייבים בראשית הגז ואלו פטורים?
ב. המורט גיזות צמר, או צמר שנתלש בדרך אחרת – האם חייב בראשית הגז?
ג. מהו מנין הבהמות הפחות ביותר לחלות חיוב ראשית הגז?
ד. מהו השיעור המנימלי של הגז שמתחייב?
ה. מהו שיעור הנתינה לכהן?
ו. מהם שיעורי תרומה ופאה?

א. אין חייב אלא גז כבשים הראוי לבגד צמר – להוציא גיזת בקר שאינה ראויה ללבישת אדם, ולהוציא 'נוצה' של עזים – שאינה ראויה לצמר, (וכתוב לעמד לשרת – דברי הראוי לשירות, דהיינו צמר. ואין 'צמר' אלא מכבשים בלבד). ולהוציא כבשים שצמרם קשה, שאינו ראוי לחימום, (ונאמר ומגז כבשי יתחמם. ואתיא 'גיוזה' 'גיוזה'. וגילוי מלתא הוא ולא לימוד גמור, שדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן. תוס'. ע"ע בהגהות ריעב"ץ בכורות יז).

ב. השוטף את הרחלים במים, הצמר הנתלש על ידי כן – לחכמים, חייב בראשית הגז, ולר' יוסי – פטור. (שמצריך 'גיוזה' כדרכה).
וכן לענין חיוב לקט – סובר ר' יוסי שאין חיוב אלא בדרך קצירה (ולקט קצירד) ולא ע"י קטיפה או עקירה ותלישה. וחכמים חולקים.
ואולם דבר שדרכו בקיטוף או בעקירה ובתלישה – מודה ר' יוסי שחייב.
(הרמב"ם פסק לענין ראשית הגז שהשוטף את הרחלים חייב. ואילו לענין פאה כתב כר' יוסי. והר"ן תמה. וע' כס"מ; יש"ש; שעה"מ יז"ט ג,ג; מנ"ח רטז, ב. ויש שמחלקים בין פאה ללקט. ע' בפרוש הראב"ד לתו"כ, קדושים ב, ד).

ג. מנין הבהמות הפחות ביותר, לחיוב ראשית הגז: לבית שמאי, שתיים (שנקראים 'צאן'). לבית הלל – חמש. (וחמש צאן עשויות – שמעשות את בעליהן ואומרות לו קום עשה מצוה. כלומר נתחדשה לו מצוה בצאנו). ר' ישמעאל בשם אביו: ארבע צאן. (וארבע צאן תחת השעה). וכן הכריע רבי כר' יוסי, שמפי שמועה אמרה, מפי חגי זכריה ומלאכי (ר' יוחנן. וכן פסק הר"ף. ואולם הרמב"ם פסק להלכה כבית הלל). ולכל הדעות אין חיוב אלא במספר בהמות ולא במספר גיזות של אותה בהמה. (לעיל קלו).

ד. שיעור הגז המנימלי לחיוב ראשית הגז: לר' דוסא בן הרכינס, מנה ופרס גז לכל בהמה ובהמה. כן פרש"י. והרמב"ן פרש (עפ"י התוספתא) מנה ופרס לשתי צאן, דהיינו שלשה מנים (רגילים), שהם 75 סלעים). וחכמים חולקים, ונחלקו אמוראים בשיטתם; – לרב, ששים סלעים, (דהיינו מנה ופרס בין הכל, במנה גדול בן ארבעים סלעים. כן פרשו למסקנא). ובלבד שכל בהמה תתן לכל הפחות חמשת מסכום זה. וכן אמר שמואל: ששים סלעים (אך לא שמענו בדבריו שצריך שיהיו מחומשות, ונחלקו המפרשים בדבר). ר' יוחנן אמר: שש סלעים. עולא אמר ר' אלעזר: כל שהן. (הרמב"ם פסק: ששים סלע, ודעת הטור: ששה סלעים).

ה. שיעור הנתינה – לרב ושמואל (וכן לר' יוחנן – לגרסא אחת ברש"י. ע' רש"ל, תו"ח ומהרש"א): אחד מששים. (והיינו מנימום סלע אחת, לרב ושמואל). לר' יוחנן בשם רבו, ר' ינאי: בשש. פרש"י: שכשיש לו שש סלעים, נותן חמש לכהן ואחד לו. כלומר, לעולם הוא נותן חמש סלעים לכהן, ואפילו יש לו גז של אלף סלעים. (ויש מהפכים הגרסא).

אם יש לו כמות גדולה של ראשית-הגז, ורוצה לחלקה לכמה כהנים – לא יפחות מחמשה סלעים לכל כהן. (שהם עשר סלעים בגליל. והוא שיעור שאפשר לעשות ממנו בגד קטן, דהיינו צמר לאבנט לכהן העומד לשרת.

שיעור זה משתער לפי הצמר לאחר ליבוננו. ונותן לו יותר, כדי שילבנונו הכהן ויעמוד על חמש סלעים. (קלח.).

הרוצה להוסיף על שיעורים הללו – מוסיף, ועשה מצוה. (תוס'. וצ"ב בדברי המנ"ח (תקח, ט) שכתב בפשיטת שאין סרך מצוה בתוספת, ואין צריך שאלה כשבא לחזור בו. ואם עושה כל גיזותיו ראשית הגז – מחלוקת תנאים, כדלעיל).

ו. מן התורה אין שיעור לתרומה ולפאה. אבל נתנו שיעור בתרומה-דאורייתא לעין יפה – אחד מארבעים, בינונית – אחד מחמשים, ולעין רעה – אחד מששים. ובתרומה-דרבנן – אפילו לעין יפה אחד מששים. ונתנו רמזים מן הכתוב לשיעורים הללו. (ובזמן הזה שהתרומה אינה נאכלת והולכת לאיבוד, מפרישים כמות מזערית בלבד. ראשונים).

וכן בפאה, נתנו חכמים שיעור – אחד מששים, ובין בארץ בין בחו"ל.

המוסיף על השיעורים הללו – מוסיף, ועושה מצוה, אלא שאינו חייב. (עפ"י תוס').

דף קלח

רטו. א. גז אחת ומכר, גז אחת ומכר – עד שגזו חמש; האם חייב בראשית הגז בגיזת הבהמה החמשית?

ב. הלוקח גז צאנו של נכרי, וכן הלוקח צאן מן הנכרי לגזו – האם חייב בראשית הגז?

ג. הלוקח גז צאנו של חברו – על מי מוטל חיוב הנתינה, על המוכר או על הלוקח?

א. גזו ומכר גזו ומכר – רב חסדא מחייב, שהרי בשעת גיזה, כל אחת היתה בכלל צאנך. ור' נתן בר הושעיא פוטר, שהרי בזמן שהושלם שיעור החיוב – אין כאן צאנך. (הלכה כרב חסדא, שכן מורה פשוט המשנה. ריטב"א. ומסתבר שמודה רב חסדא, שאם בשעה שגזו אחת, לא היה בשאר הצאן כשיעור, ורק אחר שמכר את הראשונה גדלו הגיזות האחרות – פטור. שם. וכ"ש כשלא היו עדיין שאר הבהמות ברשותו בשעת גיזת הראשונה).

ב. הלוקח גז צאנו של נכרי – פטור. ואעפ"י שלקח את הגז בעודו מחובר, הרי אין אני קורא בו גז צאנך. כן פרש"י ועוד. (וכמו גז של בהמת הקדש, לעיל קלח). ואולם הרמב"ם כתב שאם לוקח גז מחובר – חייב. ואם אם לקח גזו – פטור. וע' באור שמח בכורים י, ט.

הלוקח צאן מן הנכרי לגזו, ויש לו קנין בצאן עצמו, אבל רק עד לאחר הגיזה – באנו למחלוקת רב חסדא ור' נתן בר הושעיא, שהרי כל בהמה חוזרת לבעליה הקודמים בתום גיזתה. אכן אם לקח את כולן עד פרק זמן מסוים – חייב לכו"ע, שהרי כולן שלו בזמן החיוב.

- ג. הלוקח גז צאנו של חברו, בעודו מחובר בבהמה – אם המוכר לא שייר אצלו כלום – הלוקח חייב. שייר – המוכר חייב. והסיק רבא שטעם הדבר הוא לפי שאנו מניחים שלא קנה הלוקח את המתנה השייכת לכהן, ומה ששייר אצל המוכר – זהו חלקו של כהן. אבל אם מכר לו בפירוש את ראשית הגז – שניהם פטורים, שהרי בשעת גיזה אין כאן גז צאנך. (ראשונים).
- (א. החזו"א (רד"א) צדד בשייר המוכר, גם כשאין שיעור חיוב אצל המוכר ולא אצל הלוקח, אלא בצירוף – חייב המוכר. (ע"ש בהרחבה).
- ב. מכר מין אחד ושייר מין אחר – משמע בגמרא (קלו): שתלוי הדבר בשאלה אם מרימים ראשית הגז מין על שאינו מינו, שאז נחשב כמשייר, אם אין מרימים, והלוקח חייב. ואולם בזכרים ונקבות משמע שאין הם שני מינים. וע' רמב"ם (ור"ן).

פרק שנים עשר – 'שלוח הקן'

דפים קלח – קלט

רטז. א. כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ – במה הכתוב מדבר?
ב. מה דין עופות או אפרוחים המוקדשין, בקדושת מזבח או בקדושת בדק הבית – לענין שילוח הקן? ומה דינו של עוף שהרג את הנפש?

א. כי יקרא... לפניך – במאורע לפניך. אינך מצווה לחזור בהרים וגבעות כדי למצוא קן. יקרא – פרט למוזמן. ומכאן שעופות ביתיות, שדרכם ליגדל ברשותו של אדם, כגון יוני הרדיסאות (הרדיסאות), וכן עופות השייכים לו, (כגון שהגביה עוף מן ההפקר וזכה בו) – אינו מחויב בשילוח. אבל אווזים ותרנגולים שמרדו וברחו ממנו וקננו בפרדס – חייב. (לפניך – שהיו לפניך ומרדו).
קן – מכל מקום, אפילו יש בו אפרוח אחד או ביצה אחת בלבד.
צפור – טהורה, ולא טמאה, (שלא מצינו טמאה שנקראת 'צפור').
בדרך – ואפילו בים שנקרא 'דרך' (הנותן בים דרך. אבל לא בשמים, כגון עוף הנושא קן באויר – שאינו קרוי 'דרך' סתם אלא דרך נשר. הרמב"ם השמיט הלכה זו).
לפניך – ברשות היחיד. בדרך – ברשות הרבים. בכל עץ – באילנות, על הארץ – בורות שיחין ומערות בכלל. ואפילו קן שבראשו של אדם, בכלל 'על הארץ' הוא. (והוא הדין בראש שאר בע"ח. רמב"ם).

ב. עופות המוקדשין – אין נוהגת בהם מצות שילוח. (שלא תשלח את האם – במי שאתה מצווה לשלוח, יצא זה שאי אתה מצווה לשלוחו אלא להביאו לידי גזבר. ובכלל זה ממועט עוף שהרג את הנפש, שמצוה להביאו לבית דין לגמור דינו, לקיים בו ובערת הרע מקרבך, ואין רשאים לשלוחו.
ואין צורך בלימוד מיוחד בעוף שהיה שלו והקדישו, שהרי הוא 'מוזמן', וגם אם לא הקדישו פטור משילוח. וכן אם הגביה את האפרוחים והחזירם ואח"כ חזרה האם – אפילו בחולין פטור מלשלוח. ואם תחילה הגביה את האם ואח"כ הקדישה – חייב לשלוח ואין ההקדש פוטרו, שכבר נתחייב בשעה שהגביהה.
אלא הלימוד לפטור נצרך בעופות שלו שהקדישם ומרדו, שאין כאן 'מוזמן'. ולדעת רב, אין זה שייך אלא בעופות שהקדישן למזבח, אבל מקדיש עופות שאינם ראויים למזבח (כתרנגולים) ומרדו – פקעה קדושתם, (משום יאוש הגזבר. רשב"א). אבל לדעת שמואל ור' יוחנן (וכן ריש לקיש – לאחר ששמע מרבו), אף קדשי בדק הבית לא פקעה קדושתם, והרי הוא פטור משילוח. (וכן הלכה. ראשונים).

דף קלט

ר"ז. א. המקדיש דבר לבדק הבית ונגנב או שאבד קודם שבא ליד גזבר, או שכלה מן העולם – האם חייב באחריותו?

ב. כנ"ל, בקדשי מזבח.

ג. כנ"ל, בערכין.

א. המקדיש דבר לבדק הבית, ונגנב או אבד – אם אמר 'מנה / בית זה' – פטור מאחריות. אמר 'עלי' (בית זה עלי קרבן) – חייב באחריותו עד שיבוא ליד גזבר. כן אמר ר' יוחנן. וריש לקיש סובר שאפילו ב'עלי' אם נגנב או אבד ועדיין הוא ישנו בעולם – פטור, שבכל מקום שהוא שם, הוא ברשות הקדש. אבל כלה מן העולם – חייב.

(ואף לריש לקיש שאינו חייב באחריות, כל שהדבר אצלו מחויב הוא להביאו ליד גזבר, ואם אינו עושה כן קאי ב'בל תאחר'. עפ"י אבי עזרי מעה"ק (חמישאה) יד, יג, ודלא כהטור"א ר"ה ו. וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"א מב, ב).

ב. בקדשי מזבח – הכל מודים שאם אמר 'זו' – פטור מאחריות, ואם אמר 'עלי' – חייב. (לפי שטעון הקרבה, והרי נתחייב והטיל על עצמו להקריבו).

ג. בערכין – חייב באחריות עד שיבוא ליד גזבר, שלא חל כלום בהפרשה ועדיין הם חולין. (ונתן את הערכך – חולין הן עד שיבוא ליד גזבר).

(ואפילו אמר 'הריני בערכי; הריני בערך פלוני' – ולא אמר 'הרי עלי' – חייב באחריות. כן משמע בגמרא, וכן פסק הרמב"ם – ערכין ג, יג. וערש"י ורמב"ן לעיל ב: ובשטמ"ק שם כתב, שאם אמר 'ע"מ שלא אתחייב באחריות' פטור. ובשבט הלוי (ח"ה, קונטרס המצוות, ס) העיר על כך מסוגיתנו, שמשמע שגוה"כ היא בכל אופן שחייב באחריות עד שיבוא ליד גזבר.

ונראה שאם אומר 'זו לדמי ערכי' – הוקדש, וכמו שאמרו בסנהדרין (טו) שהמתפיס מטלטלין לערכין – הוקדשו. עפ"י קהלות יעקב).

דף קמ

ר"ח. א. אלו צפורים אינן כשרות לטהרת המצורע?

ב. צפורי מצורע – האם הן מותרות באכילה?

ג. צפורי מצורע – האם אפשר להשתמש בהן בשנית לטהרת מצורע אחר?

א. (אין כשרות לצפורי מצורע אלא 'צפור דרור' בלבד. רמב"ם – טומאת צרעת יא).

צפור טמאה – אינה כשרה. (שסתם צפור שבכל מקום – טהורה היא. ועוד, צפורי מצורע הושוו לשעיר המשתלח – 'מכשיר כמתכפר' – שצריך להיות ראוי לקרבן). וכן צפור מחוסרת אבר, (שתי צפורים חיות – שחיים ראשי אברים שלהן), וכן טרפה (מכשיר כמתכפר, כאמור), וכן צפורי עיר הנדחת או צפורים שהחליפן בעבודה-זרה או צפורים שהרגו את הנפש. (המשולחת – מסברה, שהרי אסורה באכילה ולא אמרה תורה שלח לתקלה. והשחוטה – מטהרות נפקא, למעט).

ב. הצפור המשולחת – מותרת באכילה, שלא אמרה תורה לשלחה כדי שייתקלו בה בני אדם. ואילו השחטה אסורה ב'לא תעשה' ו'עשה'. (וזה אשר לא תאכלו מהם – מן הטהורים, לרבות שחוטת מצורע; כל צפור טהרה תאכלו – מכלל שיש אחרת שאסורה, דבר הלמד מענינו, דהיינו בשחטה).

ג. רבא אמר שאין לזווג לצפור המשולחת צפור אחרת לטהרת מצורע אחר, ולא רק אם ישחטנה, שודאי א"א, שהרי טעונה שילוח, אלא גם אם ישחט את האחרת וישלח את זו אסור, (שנאמר טהרות – מכלל שיש אסורות, וזו היא הנשאת מטהרת המצורע).
(אבל לאחר שנשתלחה, מותר לטהר בה מצורע בשנית. רמב"ם – טומאת צרעת יא, ז. ויש להסתפק אם גם יכול לשחטה, או אינה כשרה אלא לשילוח. משל"מ שם ה"א).

ר"ט. האם קיימת מצות שילוח הקן באופנים דלהלן?

א. ציפור הרובצת על אפרוחים או ביצים של צפור אחרת.

ב. צפור טרפה או אפרוחים טרפות.

ג. עוף זכר.

ד. אפרוחים מפריחים, שאינם צריכים לאמם; ביצים המוזרות.

ה. כשיש דבר המפסיק בין האם לבניה.

ו. היתה יושבת ביניהם; מעופפת עליהם ואינה רובצת; יושבת בין שני רובדי אילן, והם מתחתיה.

א. ר' זירא הסתפק בצפור הרובצת על ביצי צפור של מין אחר, כששתיהן טהורות, אבל אם אחד מהם טמא – האם או הביצים – ודאי אין מצות שילוח. (צפור – טהורה במשמע. לך – ולא לכלביך).

אביי רצה לפשוט ספקו של ר' זירא, שחייב לשלח, ודחו הוכחתו.

במה דברים אמורים, בשאר צפורים שאין דרכן בכך, אבל קורא (נקבה) שדרכו לדגור על ביצים אחרות – חייב. (הרי"ף השמיט זאת, ומשמע שפסק שאף קורא נקבה פטור. וע' רא"ש. וכן משמע ברמב"ם. וע' שו"ע וש"ך רצב, ח).

(משמע שאם רבצה על ביצים של צפור אחרת שהיא מינה – ודאי חייב. מנ"ח תקמ, ו).

ב. אם טרפה – חייב בשילוח. אפרוחים טרפות – פטור. (תקח לך – ולא לכלביך).

נסתפק רב הושעיא כששחט מיעוט סימנים באפרוחים, בעודם בקן, האם נידון כטרפה, אם לאו. (ואם שחט לגמרי ועדיין הם מפרכסים, המנ"ח (תקמ, ד) צדד שודאי חייב בשילוח).

ג. עוף זכר פטור משילוח. (אם ולא אב. רש"י). מלבד קורא זכר שר' אליעזר מחייב, לפי שנאמר בו 'דגירה'. וחכמים פוטרים.

ד. אפרוחים מפריחים שאינם צריכים לאמם, וכן ביצים מוזרות – פטור מלשלח (שהוקשו אפרוחים וביצים להדדי, שיהיו הביצים בני קיימא כאפרוחים, ושהיו האפרוחים צריכים לאמן, כביצים).

ה. נסתפק ר' ירמיה במטלית הפרוסה בין האם לבנים, האם היא מהוה חציצה ואין כאן רביצה על הבנים. וכן כנפים (= נוצה תלושה. רש"י), או ביצים מוזרות הנתונות ביניהם, או אף שני סדרי ביצים הראויות, (ונפ"מ – ליקח התחתונים קודם שילוח. תוס'), וכן זכר ע"ג ביצים ונקבה ע"ג זכר. ועלה הכל ב'תיקו'. (וחייב לשלח מפני הספק. רמב"ם. וע' שעה"מ אישות ב, י).

ו. היתה יושבת ביניהם, אפילו נוגעת בהם – פטור מלשלה, (על כתיב, וזו אינה עליהם). מעופפת עליהם ואינה רובצת, אם אינה נוגעת בכנפיה – פטור, ואם נוגעת בקן בכנפיה – חייב. (רובצת ולא דוקא יושבת). ודוקא כשנוגעת מלמעלה אבל נוגעת מן הצד – פטור. יושבת בין שני רובדי אילן – רואים, כל שאם תשמט נופלת עליהם – חייב, ואם לאו (שנופלת לצדדים) – פטור. (בתוס' משמע שנסתפקו לומר שאעפ"י שאם תשמט נופלת עליהם, אינו חייב אלא אם היא נוגעת בהם מן הצד).

דף קמא

כ. א. שלחה וחזרה – האם חייב לשלחה שוב? האם מותר לתפוש את האם מיד אחר שילוחיה?
 ב. כאשר האם על הבנים – האם מותר ליטול את האם ולשלח הבנים?
 ג. נטל את הבנים והחזירם לקן ואחר כך חזרה האם – האם יש עדיין מצות שילוח? והאם מותר לכתחילה ליטול את הבנים בעוד האם רובצת עליהם?
 ד. עבר ונטל את האם על הבנים – מה דינו? ומה הדין כשנטלה ע"מ לשלחה?
 ה. מה הדין בשני המקרים הללו – כשנצרך לצפורים לדבר מצוה, כגון לטהרת מצורע?
 ו. האם לוקין על לאו הניתק לעשה? האם לוקין על השב לקחת עומר השכחה והמכלה פאת שדה?
 ז. כמה הוא שיעור שילוח? במה משלחה?
 ח. יוני שובך ועליה – האם יש בהם מצות שילוח? והאם קנאן אדם על ידי חצרו ואת ביציהם?
 א. שלחה והחזירה, אפילו מאה פעמים – חייב לשלחה. (שלח – לעולם משמע).
 שלחה ולא חזרה – מותר ללכדה וליטלה.

ב. אסור ליטול האם ולשלח הבנים, (והעושה כן עבר על 'לאו' ו'עשה' לא תקח האם... שלח תשלח... וי"א שנטילת האם ללא הבנים אינו 'לאו' אלא 'עשה').

ג. נטל את הבנים – זכה בהם, ושוב פקעה ממנו מצות שילוח, גם אם החזירן וחזרה האם, שהרי זה 'מזומן'. ואולם אסור לזכות בבנים כל עוד האם עליהן. (רב). שלח תשלח את האם והדר ואת הבנים תקח לך. וכתב החזו"א (קעה, א) שאין הזכיה פוטרנו מן השילוח, כיון שזכה בעת שהיא רובצת ונתחייב בשילוח. ואיסור זה – י"א שהוא לאו הבא מכלל עשה, וי"א שאיסורו משום שביטל מצות השילוח. ודנו האחרונים אם מותר ליטול הבנים כשנצרך לדבר מצוה. ע' מנ"ח תקמה, יג; חות יאיר – סז; חסדי דוד על התוספתא. ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שאין איסור בדבר אלא מדרבנן. ע' כס"מ – מכירה כג).

ד. הנוטל את האם על הבנים – לר' יהודה, לוקה ואינו משלח (דשלח – מעיקרא משמע). לחכמים, משלח ואינו לוקה. (ואם לא שילחה תוך כדי-דיבור ללקיחתו, שעה שהתרו בו – למאן דתני קיימו ולא קיימו, לוקה. כן דעת רש"י כאן ודלא כמש"כ במכות טו. ומדברי הרמב"ם מבואר שאם ישלח אפילו אחר כדי-דיבור, ייפטר מן המלקות לכו"ע. ועתוס' מכות טו). ואולם אם שיבר כנפיה או הרגה וכדו', שבטלה אפשרות השילוח – לוקה לכל הדעות.
 נטל על מנת לשלחה – לא עבר ב'לאו', אבל מצווה ב'עשה' לשלחה.

ה. בכל אופן חייב לשלח האם, הן אם כבר עבר על הלאו הן אם נטל ע"מ לשלחה ולא עבר בלאו – ואפילו נצרך לצפור לדבר מצוה. (שלח תשלח – ריבה).

ו. אין לוקין על לאו הניתק לעשה, הן לחכמים הן לר' יהודה. (כ"ה למסקנא). אבל השב לקחת את עומר השכחה, או המכלה פאת שדהו – שנינו בברייתא שלוקה, לפי שאינו לאו הניתק לעשה, כי העשה שנאמר בו היינו מעיקרא, ואינו תיקון ללאו.

ז. משלחה כדי שתצא מתחת ידו. (פירוש, משליטתו, כל עוד אינה חופפת על הקן והיא בורחת ואינו תחת ידו לתפשה. עפ"י חו"א). לרב הונא, אפשר לשלחה ברגליה ואין צריך בכנפיה. (לדעת רש"י, הכוונה שגם אם נוטל כנפיה ומשלחה והלכה ברגלה, קיים מצות שילוח). ולרב יהודה – דוקא בכנפיה. (מהרמב"ם נראה (כ"כ הר"ן) שמפרש כפירוש הראשון המובא ברש"י, שנחלקו אם אוהז בכנפיה או ברגליה ומשלחה). וסיפרו על אדם שגזז כנפיה ושילחה, וחייבו ר' יהודה להשהותה עד שתגדל כנפיה, וישלחנה. וגם הכהו מכת מרדות (ליסרו ולהוכיחו שלא ירגיל בכך, עד שיקבל עליו. עפ"י רש"י).

ח. יוני שובך ועליה – חייב לשלחן, לפי שלא זכה בהן ואינן שלו. ואין קונה לו חצרו שלא מדעתו – לפי שאסור לו לזכות בביצים עד שישלח האם, וכל שהוא עצמו אינו זוכה, גם חצרו אינה זוכה עבורו. (ואם יאמר בפירוש שתקנה לו חצרו, אפשר שקונה. מג"ח תקמה, יד. וכן יש לדייק קצת מלשון הריב"ש בתשובה שצד). ואולם אם האם יצאה מהקן – זכתה לו חצרו בביצים, ושוב אין בהם מצות שילוח, שהרי הם שלו והוי מזומן. (ראשונים).

ואעפ"י שבעל החצר לא זכה בהם, אם עבר אדם ונטלן תחת האם, אעפ"י שאין כאן גזל גמור, יש כאן גזל משום דרכי שלום. וכן אם בא קטן ונטלן – אביו חייב להחזיר מפני דרכי שלום. לפי צד אחד בגמרא יש משום 'דרכי שלום' גם כלפי נטילת האם. ולה'אבע"א' (לפרש"י), אין באם שום איסור. (הרמב"ן הקשה מברייתא בסנהדרין שיש באם גזל משום דרכי שלום, ופרש בגמרא פירוש אחר, ולדבריו לכל הדעות יש באם משום דרכי שלום, וההבדל בין שתי הלשונות אם יש גם בביצים משום דרכי שלום. וערשב"א שיישב שיטת רש"י).

בריך רחמנא דסייען